

“VAD HÄNDER MED ALLT NI GRÄVER UPP?”

Relationen mellan svensk uppdragsarkeologi och museers
föremålsarkiv

Axel Krogh Hansen

Examensarbete (30 högskolepoäng) i arkivvetenskap för masterexamen inom
ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Björn Magnusson Staaf

År: 2026

Title

“What happens to everything you excavate?” - The relation between Swedish field archaeology and object archives in museums.

Abstract

“What happens to everything you excavate?” is a question most archaeologists will be asked. The answer, generally, is “Storage in museum collections”. Archaeological excavations, commercial, academic and otherwise, generate vast quantities of finds. Almost all are stored as collections, or object archives, maintained by museums. An additional answer might also be “Not enough”: despite the size and potential of these archives, neither archaeologists nor other researchers interact with them to any significant degree after the finds have been stored. The primary aim of this study is to analyse how commercial archaeologists in Sweden interact with archaeological object archives, to which degree and for which purposes. The secondary aims are to evaluate the potential of such archives and the obstacles that exist towards unlocking said potential. The chosen method for the analysis is to evaluate the input and output of the archives (that is, comparing its number of objects against the ways in which they are utilised, by whom and how often). These aims will be pursued using institutional, social and archival theory. The methods are primarily qualitative, where interviews and questionnaires are employed on commercial archaeologists and museum personnel responsible for archaeological collections. Archaeological object archives are at present a mostly untapped resource, accumulated and managed by institutions often lacking the means, guidelines and ability for interinstitutional communication necessary to utilise their potential. This study is meant to help initiate a formal discussion on how to change the situation.

Keywords

Archaeology, archaeological collections, archival theory, commercial archaeology, curation crisis, object archives, museum collections

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	4
Syfte, forskningsproblem och frågeställningar	7
Bakgrund	8
Tidigare forskning	12
Arkeologins kurationskris.....	12
Arkeologi, föremålsarkiv och arkivvetenskap.....	16
Teoretiska ramverk	20
Metod och material	23
Intervjuer.....	23
Frågeformulär.....	25
Urval.....	26
Etiska ställningstaganden.....	27
Resultat	29
Intervjuer.....	29
Frågeformulär.....	34
Intervju med Peter Carelli.....	42
Sammanfattning.....	44
Analys	47
Resurser.....	48
Direktiv och riktlinjer.....	50
Samarbete och kommunikation.....	52
Diskussion	56
Slutsatser	66
Avslutande kommentarer	69
Referenslista	70
Bilagor	74

Inledning

Det är ett problem som de flesta organisationer tampas med. Vad man ska göra med allt. Och hur man ska göra med det.

Informant 1, 2026

Arkeologi och arkivering kan vid första ögonkastet tyckas vara ganska skilda ämnen. Arkeologi associeras ofta med fysiskt krävande arbete utomhus, forskning i fält på jakt efter mänskliga lämningar och andra former av kulturarv. Arkivering ses i regel som en inomhussyssla, där papper, digitala handlingar eller föremål sorteras och organiseras. Även om detta ofta stämmer existerar en överlappande kontext; de museisamlingar i vilka arkeologiska föremål arkiveras. Dessa samlingar är uppbyggda och organiserade efter arkivvetenskapliga principer. De består till stor del av arkeologiska projekt och fungerar som en källa till arkeologisk forskning. Detta kan sägas vara en arkivvetenskaplig uppsats inom ämnet arkeologi: den har bäring på arkeologi men är arkivvetenskaplig i sin natur.

Som tidigare arkeolog har jag velat kombinera arkeologi med arkivvetenskapens metoder och teori för att på ett praktiskt sätt kunna utvärdera och förbättra de ramar som svensk arkeologi arbetar inom. Svensk arkeologi kan sägas ha två verksamhetsbaserade aspekter: uppdragsarkeologi och forskningsprojekt. Båda aspekterna är egentligen forskningsbaserade, och båda utför projekt, men uppdragsarkeologi består oftast av exploaterande verksamhet i samband med byggandet av infrastruktur. Den utförs av organisationer på statlig, regional, kommunal och privat nivå. Arkeologiska forskningsprojekt utförs huvudsakligen av eller i samarbete med universitet, museum och högskolor. Dess grävningar är inte exploaterande på samma sätt och dess verksamhet fokuserar mer på studier av registrerat arkeologiskt material. Uppdragsarkeologi genererar med bred marginal det största arkeologiska materialet som registreras, magasineras och ställs ut på museer, eftersom de står för majoriteten av de grävningar som utförs (se "Arkeologiska forskningsundersökningar", www.raa.se). Både uppdragsarkeologi och forskningsprojekt utför uppdrag och forskning, men uppdragsarkeologer arbetar inom ett marknadssystem där ekonomiska incitament spelar en avgörande

roll; de måste konkurrera med andra arkeologer kring uppdrag, och resurserna är ofta knappa.

Vad har då detta att göra med ABM¹? För det första tar arkeologin tillvara material (föremål, artefakter, kvarlevor, prover etc.) som behöver registreras, förvaras och bevaras. Den absoluta majoriteten av arkeologiska samlingar befinner sig på särskilt anpassade magasin vilka sköts och underhålls av museer. Detta är ofta fallet oavsett om föremålen grävts upp av statliga myndigheter, regionmuseer eller ett privat företag (Riksantikvarieämbetet 2024:2). Liksom mer konventionella arkiv, och andra typer av museisamlingar, fungerar magasinerade arkeologiska föremål som käll- och referensmaterial till olika typer av forskning. De är med andra ord tänkta att fungera som sakarkiv - föremålsarkiv - för forskare. Arkeologiska samlingar skapas, upprätthålls och används därmed enligt samma teoretiska principer som de inom ABM-institutioner.

Det metodologiska och institutionella ramverk som byggt upp gällande praxis kring arkeologiska samlingar är dock inte perfekt. Gallring av föremål i arkeologiska arkiv är i regel mycket begränsat, trots att arkivvetenskapen har noggrant utvecklad teori och resonemang kring hur gallring av handlingar bör skötas. Det finns i nuläget ingen konsensus kring hur uppdragsarkeologin bör förhålla sig till samlingarna efter att de magasineras. Material från utgrävningar registreras och magasineras i regel noggrant, men därefter slutar i de flesta fall förhållandet mellan fältarkeologer och föremål. Ofta saknas resurserna för arkeologer att interagera med de föremål de själva tagit tillvara. I min uppsats vill jag studera detta förhållande närmare, och diskutera de utmaningar och möjligheter arkeologer har kring att använda sig av föremålen som resurs i sitt arbete efter att de hamnat på magasin.

Uppsatsen kopplar samman tre typer av institutioner - arkiv, museum och uppdragsarkeologi - och dess respektive vetenskaper. Museum sköter arkeologiska samlingar på samma strukturella principer som konventionella arkiv, men handlingarna gallras ytterst återhållsamt, trots att samlingarna konstant utökas. Ett arkivvetenskapligt perspektiv kan här tillföra något till situationen. Arkiv och arkeologi delar samtidigt många teoretiska och metodologiska aspekter

---

¹ Arkivvetenskap, biblioteks- och informationsvetenskap respektive museologi.

(se Anderson 2024), men medan dagens arkivarier får lära sig att använda sitt material i pedagogiska eller akademiska syften ligger en arkeologs fokus sällan på att engagera sig med det material som arkeologiska grävningar producerar. Om ett sådant fokus existerar finns flera institutionella hinder, inte minst brist på resurser. Detta har att göra med en situation som endast ett fåtal i Sverige är medvetna om; relationen mellan Sveriges uppdragsarkeologi och museer befinner sig i en pågående systemisk kris. Mycket lite har gjorts för att stävja problemet, och tvärvetenskapliga perspektiv behövs för långsiktiga lösningar. Den följande studien inkluderar intervjuer och frågeformulär riktade till bland annat arkeologer, vilka samtliga påtalar problemets existens och allvar. Det citat som inleder texten ovan är en lakonisk - men träffsäker - sammanfattning över sakernas tillstånd. Denna uppsats är tänkt att belysa problemet och uppmana till en nationell ansträngning att finna sådana lösningar.

Syfte, forskningsproblem och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att utreda vilken roll museernas föremålsarkiv spelar för uppdragsarkeologiska institutioner i Sverige, och hur materialet kan användas. Historiska och förhistoriska föremålssamlingar är menade att bidra till arkeologisk forskning för uppdragsarkeologer och deras verksamhet. Vilken betydelse har de i praktiken? Uppsatsens mål är att bidra med kunskap om förhållandet mellan uppdragsarkeologi och föremålsarkiv, dess utmaningar och möjligheter. Detta undersöks genom intervjuer och frågeformulär till arkeologiska organisationer och museer.

Diskussionen kring hur uppdragsarkeologi i Sverige bör förhålla sig till de föremålsarkiv de själva genererar, och vad de bör användas till, är relativt ny. Det finns varken någon god överblick över situationen eller en konsensus kring hur den kan förbättras. Detta skapar skilda förhållningssätt mellan berörda aktörer och en obalans mellan arkivens materiella input och akademiska output. Denna osäkerhet och obalans kontrasterar mot mer konventionella arkiv, där input och output balanseras med tydliga, allmänt accepterade rutiner för arkivering och gallring. Metoder och perspektiv från arkivvetenskapen (såsom Terry Cooks fyra paradigm) kan därför erbjuda lösningar till problemet. Uppsatsens frågeställningar är följande:

- Hur använder sig uppdragsarkeologiska institutioner av föremålsarkiv och magasinerat material?
- Hur ser förhållandet ut mellan input (mängden registrerade föremål från uppdragsarkeologiska undersökningar) respektive output (hur föremålen används och av vem) för arkeologiska objekt i museernas föremålsarkiv?
- Vilken potential kan arkeologiska föremålsarkiv erbjuda forskning, publik verksamhet och samarbete mellan institutioner?
- Vilka hinder begränsar utnyttjandet av föremålsarkiv?

Bakgrund

För att ge läsaren en bättre förståelse för bakgrunden till uppsatsens syfte, mål och slutsatser följer här en kort sammanfattning för hur svensk uppdragsarkeologi fungerar, de processer genom vilka arkeologiska projekt genomförs samt arkeologins förhållande till institutioner som bedriver museiverksamhet. Därefter görs en sammanfattning av fenomenet föremålsarkiv, hur det bör förstås utifrån textens teoretiska och metodologiska förutsättningar, och deras strukturella förutsättningar. Slutligen presenteras en kort översikt av de lagar och regelverk som existerar kring hur arkeologiska fynd är tänkta att hanteras innan och efter de placerats i föremålsarkiven.

Uppdragsarkeologi

Riksantikvarieämbetet (hädanefter förkortat RAÄ) definierar uppdragsarkeologi som ett samlingsbegrepp för de arkeologiska processer som genomförs i samband med exploaterande verksamhet, alltså byggnadsarbeten och liknande projekt som påverkar markytor där historiska och förhistoriska lämningar antas befinna sig. Uppdragsarkeologi skiljer sig därmed från så kallade forskningsundersökningar, där arkeologi utförs i syfte att besvara en forskningsfråga eller hypotes. Dessa forskningsundersökningar utförs i princip alltid av ett universitet eller ett museum. Uppdragsarkeologi räknas också som bedrivning av forskning, men utförs snarare på grund av ett behov att undersöka markytor innan ett exploaterande projekt - oftast byggnadsarbeten - förstör potentiella fornminnen på den aktuella ytan. Uppdragsarkeologi kan därmed ses som en slags räddningsaktion i samband med exploatering av orörd mark.

Svensk uppdragsarkeologi är organiserad utefter ett marknadsekonomiskt system. Exploatören betalar för arkeologiska undersökningar. Det innebär ofta att ärendet läggs ut på entreprenad, där flera arkeologiska verksamheter lägger bud genom att skicka in undersökningsplaner till Länsstyrelsen, vilka beslutar om vem som får utföra uppdraget (Riksantikvarieämbetet 2024a, s. 6ff). Detta är vanligt inom stora projekt, medan mindre undersökningar - exempelvis ett ingrepp på en tomt eller

grävandet av en brunn - ofta utförs av en lokal aktör som utsetts via direktval (KML 2 kap. 13§). Det är dock i grunden ett system byggt på konkurrens, och skapandet av en marknad kring kulturmiljövård.

Ett arkeologiskt uppdrag är uppdelat mellan ett flertal aktörer. RAÄ fungerar som samordnare med ansvar för kulturmiljövård och att de relevanta processerna utformas, utförs och vid behov uppdateras. Länsstyrelsen representerar staten vad gäller skydd av fornminnen, och fungerar som garant för att lagen följs, att aktörerna får all nödvändig information och att uppdraget utförs enligt gällande regler. Fältarbetet utförs av arkeologer (undersökare) som vid behov genomför arkeologisk utredning, förundersökning och slutundersökning av ytan. Dessa tre ingrepp är progressivt mer omfattande, med slutundersökning som det mest noggranna ingreppet och det som producerar mest fyndmaterial. Efter fältarbetets slut utförs efterarbete, där bland annat fyndmaterialet bearbetas och registreras. Slutligen fattar RAÄ beslut om fyndfördelning, då de föremål som tagits tillvara magasineras på ett fyndmottagande museum (Riksantikvarieämbetet 2024a, s. 8ff).

Fyndmottagande museum är den institution som av RAÄ anses erbjuda de bästa förutsättningarna att bevara fynden från ett arkeologiskt projekt. Det finns mellan 30 och 35 fyndmottagande museer i Sverige. Flera av dessa utför arkeologiska uppdrag på egen hand, medan andra tar emot föremål från utomstående aktörer, beroende på RAÄ:s beslut. Museerna och deras samlingar är därefter tänkta att fungera som kunskapskällor, där arkeologer, forskare och andra intressenter kan utnyttja föremålen i forskningssyfte, som referensmaterial och liknande (Riksantikvarieämbetet 2015, s. 19, 2024b, s. 14f).

Museisamlingar/föremålsarkiv

Huvuddelen av Sveriges arkeologiska föremål bevaras i samlingarna på museer. I Sverige är fornfynd statens egendom, och det är museer på statlig, regional och kommunal nivå som har ansvaret att förvalta dem (SFS 1988:950, 2017:563). Museisamlingar utgör de fysiska rum som alla arkeologiska föremål är menade att förvaras i, under förutsättning att museet har de resurser och den kompetens som

krävs för att bevara, skydda och hantera föremålen (se Riksantikvarieämbetet 2024b).

I denna uppsats har jag valt att benämna museisamlingar *föremålsarkiv*. Detta eftersom arkeologiska museisamlingar fungerar enligt samma förutsättningar som ett ‘vanligt’ analogt arkiv; samlingarna består av föremål istället för handlingar, men systemet är detsamma. Arkeologisk dokumentation består av konventionellt arkivmaterial (i form av skrivna rapporter, bilder och digital information), men även av själva föremålen som grävts upp, vilka registreras och magasineras precis som analoga och digitala handlingar. Föremålen kan därmed också betraktas som arkivmaterial. Något som ytterligare överlappar de museologiska och arkivvetenskapliga aspekterna kring arkeologiska samlingar är att endast ett fåtal föremål faktiskt används i utställningar. Att ett museum presenterar mindre än 1% av sina historiska och arkeologiska artefakter för allmänheten är inte ovanligt. Resten av samlingarna kan betraktas som arkiverat material som endast är tillgängligt för behöriga.

Det är viktigt att fråga sig vad detta arkiverade material är ‘menat’ att användas till. Varför samla alla arkeologiska föremål på just museer om majoriteten aldrig ställs ut? Svaret är i regel forskning. Arkeologiska föremålsarkiv är tänkta att fungera som en resurs i förhistorisk och historisk forskning, ett fysiskt (och digitalt) rum där Sveriges forntid finns bevarad och redo att analyseras. Denna målsättning är enkel och logisk, men skapar också flera strukturella frågor. Hur stora volymer föremål kan de olika föremålsarkiven hantera? Hur mycket av dessa volymer används? Hur används föremålen och av vilka? Använder sig uppdragsarkeologer egentligen av föremålsarkiven och i så fall i vilken utsträckning? Om sådana frågeställningar inte kan besvaras av de myndigheter som ansvarar för Sveriges kulturmiljövård skapas allvarliga problem. Denna uppsats är tänkt att belysa det.

Styrdokument

Det är således ett stort och komplext system som behövs för att bevara och utnyttja de mängder föremål som arkeologin frambringar. Ett sådant system har

utvecklats i decennier, och finns beskrivet i ett flertal officiella styrdokument som är relevanta för studien.

På statlig nivå existerar framför allt Kulturmiljölagen (SFS 1988:950), vars andra kapitel anger de bestämmelser Sverige har kring fornlämningar och fornfynd. 17 § anger att RAÄ överlåter statens rätt till fornfynd till museer som kan förvalta dem. Museernas ansvar över samlingarna grundas delvis i det etiska regelverket framtaget av ICOM (International Council of Museums), vars regelverk redogör både för bevarande, gallring och tillgängliggörande av föremål (Årre 2011). Relevant för uppsatsen är också redogörelsen för det så kallade SESAM-projektet 1995-2000 (Regeringen 1999/2000:65), då riksdagen försökte att öka tillgängligheten till museisamlingar genom ekonomiska satsningar på registrering, dokumentation, vård, konservering och magasinering av föremål. Redogörelsen noterade att vård av museisamlingar (inklusive arkeologiska) är resurskrävande, tidsödande och komplicerade processer, och att museerna ofta saknade överblick av de egna samlingarna samt möjligheten att organisera nationella samarbeten.

Såsom ansvarig myndighet är RAÄ:s skrifter högst relevanta för uppsatsen. De publicerar kontinuerligt föreskrifter och allmänna råd, både till arkeologer och museer kring hur arbetsprocesserna bör skötas, hur föremål ska hanteras och utredningar kring vad som kan göras bättre. ICOM:s etiska regelverk speglas exempelvis i *God samlingsförvaltning* (2017) och *Spectrum 5.1. Standard för samlingsförvaltning på museer* (2025), medan den uppdragsarkeologiska processen och hanteringen av fynd presenteras i skriftserien *Uppdragsarkeologi: Vägledning för tillämpning av kulturmiljölagen* (Riksantikvarieämbetet 2024a, 2024b). Många av dessa skrifter fungerar just som vägledning, och även om de grundas på lagar fungerar texterna ofta som uppmaningar snarare än konkreta direktiv. Tydliga riktlinjer kring fyndhantering och tillgängliggörande saknas ofta. Uppdragsarkeologer och museiverksamheter har mycket svängrum i hur de kan välja att tolka skrifterna.

Denna vaghet antyds i flera av RAÄ:s publicerade utvärderingar, vilka syftar till att klargöra processer och direktiv som arkeologiska och museologiska aktörer haft problem med. *Överinseende. Processen för överlämning av arkeologiskt fyndmaterial* (2026) presenterar en rad brister kring överlämningen av material

från arkeologer till mottagande museer, samt RAÄ:s förslag på hur processerna kan förbättras. Sådana dokument visar på en vilja att förbättra ett komplext system, men också på en obalans mellan styrdokumentens ideal och den faktiska verkligheten. Styrdokument kring hur arkeologi, överlämning av fynd och föremålsarkiv borde skötas är många, långa och komplexa, samtidigt som de ofta står i kontrast mot ansvariga institutioners begränsningar och utmaningar.

Tidigare forskning

Obalans (eller otydlighet) mellan myndigheters riktlinjer och arkeologers och museianställdas begränsade möjligheter är inte ett nytt fenomen. Redan på 1990-talet började forskare, arkeologer och kuratorer med insyn i sakernas tillstånd att varna för en kommande “kurationskris” (direktöversatt från den ursprungliga termen *Curation crisis*), där mängden intagna arkeologiska föremål och oförmågan att använda dem på produktiva sätt skulle göra situationen ohållbar. Flera forskare menar idag att den krisen redan har anlant, men att dess fulla konsekvenser ännu inte gjort sig kännbara. Uppsatsen är nära relaterad till, och kan sägas vara en fortsättning på, denna forskningshistoria.

Detta avsnitt är menat att ge en kort överblick av publicerad forskning som är relevant för uppsatsämnet. Texterna är huvudsakligen skrivna av forskare inom kulturmiljövård, arkeologi och museologi. Därefter följer en kort sammanfattning av var och hur denna uppsats passar in i ämnets forskningshistorik, och vikten av ett arkivvetenskapligt perspektiv.

Arkeologins kurationskris

I mitten av 1990-talet skrev arkeologen och antropologen Brian Fagan om arkeologins “smutsiga hemlighet”: det faktum att fältarbete tar långt mindre tid än att analysera resultaten, vilket gör att publicering av grävningar skjuts på

framtiden, med ett stort informationshål som resultat ifall ansvariga inte kan eller vill publicera information bara de känner till (Fagan 1995). Fagan menade att detta utgör ett fundamentalt kulturellt (jag skulle själv argumentera för att det är strukturellt) problem inom arkeologi, eftersom den tidsmässiga ojämlikheten skapar en snöbollseffekt: verksamhetens energi läggs på fler grävningar medan analys och tillgängliggörande av fornyfynd nedprioriteras, och föremålsarkiven växer utan att något görs med dem. Fagans beskrivning av situationen och vittnesmålen denna studies informanter gav är påfallande lika (se Resultat). Den svenska arkeologen Björn Nilsson presenterar en liknande synvinkel då han i sin artikel *Archaeology and the unstoppable excavation machine. A Swedish point of view* (2011) listar åtta punkter för varför arkeologiska utgrävningar har blivit dels ett kulturellt uttryck, dels en "ostoppbar maskin" i Sverige. Utgrävning som metod definierar arkeologi så genomgående att Nilsson argumenterar för att den både skapar nya arkeologer (genom arbetstillfällen och möjligheter till erfarenhet), men också att den är motorn inom uppdragsarkeologi genom vilken Länsstyrelsen skapar arbets- och forskningstillfällen. Det måste, kort sagt, ständigt och oupphörligen grävas. Nilssons iakttagelser speglar det uppdragsarkeologiska systemets beroende av nya uppdrag, vilket resulterar i de enorma mängder material som tillkommer museers föremålsarkiv. Fagans varning om underrepresenterade analyser av arkeologiskt fältarbete upprepas av den amerikanska arkeologen Barbara Voss i *Curation as research. A case study in orphaned and underreported archaeological collections* (2012). Artikeln påpekar att arkeologiska samlingar som inte rapporterats, analyserats och dokumenterats ofta underprioriteras på grund av det arbete som krävs för att återskapa dess proveniens. Voss argumenterar för att sådana dokumentationsprocesser bör ses som värdefull forskning i sig (snarare än förberedelserna för forskning, vilket är standard idag). Hon definierar även den så kallade kurationskrisen som en obalans mellan ackumulering av föremål (via utgrävning) och skapandet av de metoder och infrastruktur som behövs för att kunna hantera materialet (mottagande föremålsarkiv, rapportering, analyser, kuration och så vidare). Hon menar att en sådan obalans inte kan lösas förrän materialhanteringsprocesser får samma metodologiska och teoretiska status som utgrävningar. Mängden föremål kräver helt enkelt en förändring av arkeologers prioriteringar (Voss 2012, s. 166). Voss

argument är en fortsättning på Fagans i att den globala arkeologins fokus på utgrävning i längden inte är hållbar, och att systemet drabbar de föremålsarkiv menade att fungera som en länk mellan uppdragsarkeologi och akademisk forskning.

Morag Kersel, arkeolog och kulturlagsexpert, vidareutvecklade idén kring kurationskrisen i *Storage Wars: Solving the archaeological curation crisis?* (2015), i vilken hon upprepar problematiken kring att arkeologer “accumulate more but publish less” i ett system där fokus ligger på utgrävning (2015, s. 44). Hon påpekar också det faktum att brist på plats och resurser är ett genomgående problem; att bygga fler magasin åt föremålsarkiven räcker inte, men att sluta gräva är inte heller ett alternativ. Kersel försöker i artikeln att motarbeta krisen med en rad traditionella och innovativa lösningar, vilka inkluderar att arkeologiska föremål studeras och dokumenteras i fält men inte magasineras, att försummade föremålsarkiv gallras och att “levande” arkiv används för att mot betalning skicka arkeologiska objekt till institutioner för utställning. Kersel argumenterar inte minst för en ökad trafik av samlingar (dels för ökad publikt arbete, dels för att öppna upp utrymme i magasinerna) men framför allt uppmanar hon till en global diskussion inom arkeologins högre nivåer för ett nytt paradigm där det grundläggande problemet - det faktum att vi inte kan spara allt för evigt - diskuteras. “Our new paradigm should be that the best deaccession policy is a good accession policy” (ibid. s. 53). Samtidigt anser Kersel att samlingarna måste ges mer akademiskt utrymme. De bör inte ses som ett problem som slukar resurser utan som ett viktigt led i arkeologisk praxis. Dessa argument är intimt förknippade med uppsatsens frågeställningar: vilken roll bör föremålsarkiv spela inom svensk uppdragsarkeologi? Som en passiv recipient eller en resurs? Och hur bör man gå tillväga för att maximera deras potential?

För att besvara dessa frågeställningar ur ett svenskt perspektiv spelar införandet av marknadssystemet en avgörande roll. Det nya systemet utgjorde ett fundamentalt skifte i svensk arkeologi på 1990-talet. Tidigare hade uppdragsarkeologi varit en integrerad del av museers verksamhet. Numera är det oftast en separat, marknadsreglerad verksamhet utförd av både statliga och privata aktörer. Den rollen är svår att kombinera med publikt kulturarbete. Richard

Grönwall (operativ chef vid Uppdrag Arkeologi) belyser i *A new county museum* (2017) en ökad klyfta mellan länsstyrelse och museum, och att konkurrensen har försvårat möjligheterna till samarbete mellan uppdragsarkeologer (särskilt privata företag) och museer, eftersom dessa ofta ser varandra som konkurrenter. Han menar att privatägd arkeologi inte nödvändigtvis producerar bättre eller sämre resultat än offentlig, men att kommunikation och kunskapssamlade heller inte blir ett fokus för privata företag, vilket är ett problem eftersom uppdragsarkeologi kräver möjligheten att förmedla uppdragets resultat. Föremålsarkiven, vilka är menade att fungera som kunskapskällor, blir i en sådan miljö istället nedprioriterade (Grönwall 2017, s. 48f). Grönwalls problemformulering vidareutvecklades i arkeologiforskare Vivian Smits' licentiatuppsats *Att skapa ett kulturarv* (2019), vilken uppmuntrar till samarbete och kommunikation mellan aktörer inom svensk uppdragsarkeologi. Smits identifierar uppdragsarkeologi, konservering och föremålsarkiv som nödvändiga delar av en helhet, men som idag existerar i en organisationsstruktur där enskilda aktörer är isolerade och inte kan kommunicera effektivt; den marknadsorienterade uppdragsarkeologin innebär ett ständigt sökande efter kostnadseffektivitet vilket påverkar gallring och urval, både i fält och i samlingar (Smits 2019, s. 136f). Hennes resonemang är, liksom mitt, intimt förknippat med arkeologiska föremålsarkivs input och output, och hur en nationell diskussion kan bidra till att maximera arkivens potential.

Ovanstående forskning har inte genomförts av beslutsfattare inom svensk uppdragsarkeologi. Intressant nog speglas dock det ökade kravet på lösningar kring fyndhantering, överlämning till och användning av föremålsarkiv i RAÄ:s egna skrifter. *Utvecklad och mer effektiv hantering av fynd från arkeologiska undersökningar* (2015) är en utvärdering av den statliga uppdragsarkeologins fyndhantering liksom ett försök att effektivisera den. Tillgängligheten till föremålsarkiv beskrivs som en nyckelfråga. En annan utvärdering från 2018, *Spara eller slänga - gallring vid arkeologiska undersökningar 2018*, slår fast att det saknas kunskapsunderlag för hur gallring sköts i praktiken, eftersom lagar och regler kan tolkas relativt fritt. RAÄ:s senaste utvärdering gäller överlämning av fyndmaterial till museer (2026), och identifierar ett flertal brister i processen, vars orsaker framför allt kopplas till bristande kommunikation, otydliga riktlinjer och avsaknad av medel. Dessa tre exempel visar att RAÄ är medvetna om de problem

som existerar och att insatser görs för att förbättra situationen. De strukturella, systemiska problem som forskare kopplar till en kurationskris nämns dock inte. Skrifterna identifierar istället specifika problem och erbjuder förslag till lösningar; problemen sätts sällan i relation till varandra.

Arkeologi, föremålsarkiv och arkivvetenskap

De senaste åren har allt fler forskare och studenter börjat intressera sig för arkeologiska föremålsarkiv och hur dess potential står i relation med praktiska utmaningar. I museologen Matilda Sahlins *Att gallra eller inte gallra? En diskursanalytisk studie om gallring, värdefulla museiföremål och skräp* (2018) och arkeologen Hanna Lindströms *Tag 'em and bag 'em - Gallring av arkeologiskt material i museers samlingar* (2020) upprepas tidigare forskares (i synnerhet Kersel och Voss) varningar om en så kallad kurationskris², men med fokus utifrån gallring av föremål snarare än deras användningsområden. Båda studierna visar en restriktiv tendens bland museianställda vad gäller gallring av arkeologiska fornyfynd. De listar flera skäl för en sådan attityd: inte minst fornyfyndens unika kulturella värde, men också att gallring ofta är en komplicerad och negativt laddad process för museianställda (Sahlin 2018, s. 5, 36ff). Resultatet av förhållningen blir, särskilt enligt Lindström, att input och output i arkeologiska museisamlingar blir alldeles för ojämna. Även om teoretiska och metodologiska 'plåster' finns kvarstår den grundläggande obalansen, nämligen att platsbrist är ett kroniskt problem i svenska föremålsarkiv samtidigt som stora mängder föremål oupphörligen fortsätter att komma in (Lindström 2020, s. 21).

Hantering av arkeologiska föremålsarkiv är intimt förknippat med dess tillgängliggörande. Den informationsvetenskapliga forskaren Isto Huvilas analys av hur arkeologisk arkivering sköts och organiseras (*If we just knew who should do it', or the social organization of the archiving of archaeology in Sweden*, 2016) presenterar mycket intressant data för denna studie. Han konstaterar att arkeologiska föremål och arkeologiska handlingar (alltså pappersarbete) dokumenteras i separata system, och att fokus ligger på själva dokumentation

---

² Lindström använder den mer korrekt svenska översättningen "samlingsförvaltningskris".

snarare än hur föremålen kan komma till användning (s. 15f). Vidare argumenterar han för att infrastrukturerna som byggts upp kring arkeologiska föremålsarkiv i regel är komplexa interna system där oklara ansvarsroller är vanliga. De aktörer som arbetar med systemen kan ofta formulera branschens problem, men saknar förståelse och insikt i andra aktörers förutsättningar, prioriteringar och målsättningar. Detta bidrar till att dokumenterat material undviks. Krav på standardisering bemöts med ett heterogent system där olika prioriteringar, arbetssätt och fokus på materialet är svårkompatibla. Samtidigt, menar Huvila, kan konformitet leda till sämre resultat. Identitet och specialiserad infrastruktur är därmed nödvändiga målsättningar. Huvila hävdar att mycket av problemen inom svensk arkeologi kan spåras till en avsaknad av förståelse och kunskap om det större systemet - särskilt andra aktörers behov. Han uppmanar till centraliserade kontroller med noggrann kvalitativ samordning på lokal nivå (ibid. s. 23f). Uppbyggnad av gemensam infrastruktur - eller åtminstone kompatibla separata system - upprepas i arkivarien Ina-Maria Janssons avhandling *Förflutenhet för alla? Digitalt deltagande som metod för demokratisk kulturarvsproduktion* (2023) där hon efterlyser

direkta strukturändringar av databaser, kataloger och förteckningar för att deltagarnas expertis och bidrag ska kunna tillvaratas på ett effektivt sätt. De innebär en mer komplex struktur med utökade möjligheter till att dokumentera metadata om metadata, till exempel för att ange metadataproveniensen eller redigeringsstillfällena för olika metadatafält. Informationsstrukturerna behöver också utökas med fler olika typer av kontextualiserande metadata, till exempel specifikt utrymme för personliga narrativ.

Jansson 2023, s. 109

Arkeolog Fredrik Gunnarsson drar liknande slutsatser i *Det digitala uppdraget* (2022). Liksom Jansson argumenterar han för digitalisering som ett användbart verktyg till uppdragsarkeologins kunskapsspridande och hur sådana system kan utvecklas. Även om föremålsarkiv spelar en underordnad roll i Gunnarssons resonemang - han förespråkar ett fokus på digitala samlingar snarare än fysiska - är hans slutsatser i stort sett desamma; dagens kunskapsinfrastruktur behöver anpassas efter rådande behov, och framför allt måste institutionernas möjligheter förbättras för att kulturarvet ska kunna tas tillvara och tillgängliggöras. Ett ökat samarbete för kunskapsutveckling mellan uppdragsarkeologer och mottagande museer är enligt honom en förutsättning för detta.

Mer forskning behövs också för att utreda det av avhandlingen identifierade problemet kring hur fynd och digital dokumentation till stor del inte bevaras samlat för framtiden [...] Här behövs ny grundforskning för att identifiera var problemen ligger och vad som kan göras åt situationen.

Gunnarsson 2022, s. 147f

Både Huvila, Jansson och Gunnarsson menar att den standardiserade och noggranna infrastruktur som efterlyses i analoga och digitala arkiv ofta saknas i de databaser och föremålsarkiv som hanterar kulturarv. Detta tyder även på en avsaknad av arkivteori och metod, vilka kan erbjuda användbara verktyg för att förbättra arkeologiska föremålsarkivs potential. Arkivforskaren Terry Cooks (2013) tankar kring moderna arkivs utveckling, gemenskap och skapande av minne är ett exempel på hur samarbete både inom och utanför arkiven kan bidra till positiv utveckling.

Detta för mig slutligen in på mitt eget perspektiv och hur denna studie kan bygga vidare på ovanstående forskares arbeten. Mitt arbete knyter an till en nystartad arkivvetenskaplig diskussion kopplad till arkeologi.

Ett arkivvetenskapligt perspektiv anser jag inte bara vara nyttigt inom uppsatsämnet, utan direkt nödvändigt. Sådana perspektiv har tidigare nyttjats av andra: förutom Huvila utforskar även arkeologen och informationsvetaren Bethany Anderson i sin artikel *Kindred contexts: archives, archaeology and the concept of provenance* (2024) hur föremålshantering implementeras inom arkeologi och arkivvetenskap, hur de båda fälten överlappar och vad de kan lära sig av varandra. Arkeologen/arkivarien Markus Ahlberg skriver i sin studie om förhållandet mellan arkeologer och arkivverksamhet i Skåne (2025). Trots dessa bidrag till forskningen har förhållandet mellan arkeologer och de arkiv i vilka deras fyndmaterial magasinerats ännu inte studerats särskilt noggrant. Likaså har arkivens strukturella problematik ännu inte satts i samband med den ovan beskrivna kurationskrisen. Att ackumulera fornyfynd fyller en vetenskaplig funktion, liksom en samhällelig nytta att bevara och förstå sin historia - men vad händer om materialet inte undersöks eller kan bevaras?

Forskning kring uppsatsens frågeställningar har alltså ännu inte genomförts i Sverige. Processen i vilken uppdragsarkeologer genererar fornyfynd vilka

magasineras i föremålsarkiv är en stabiliserad metod med ett omfattande och formaliserat regelverk, men processens syfte och framtidsmål - varför materialet samlas in, hur länge det bör bevaras och varför - problematiseras sällan. Uppdragsarkeologins eventuella relation till arkiverat material har heller inte kartlagts; RAÄ:s föreskrifter om uppdragsarkeologi och dess utförande (2024a, s. 1) nämner inte föremålsarkiv.

Ett skäl till detta kan vara avsaknad av arkivvetenskaplig kompetens inom svensk arkeologi. Uppdragsarkeologer är ofta högutbildade, men få har erfarenhet av ABM-sektorns teoretiska och metodologiska sätt att hantera samlingar. Arkivarier arbetar å sin sida sällan med arkeologiskt material. Den tvärvetenskapliga insyn som finns kommer istället från arkeologer som omskolat sig till arkivarier. Dessa har börjat belysa dels de teoretiska och praktiska kopplingar som finns mellan arkeologi och arkivvetenskap (se Ahlberg 2025), dels hur arkivvetenskapens teori och metodik kan användas för att identifiera problem inom det uppdragsarkeologiska systemet. Jag avser att bidra till den trenden.

Därmed inte sagt att frågeställningarna inte tagits upp tidigare. Arkeologins förhållande till sina egna samlingar är tvärtom ett vanligt diskussionsämne bland arkeologer och museianställda, men ämnet behandlas ofta på ett informellt eller hypotetiskt plan, och sällan utanför den egna verksamheten. Medvetenhet om problematiken kring arkeologiska föremålsarkiv existerar, men mycket lite praktisk forskning har gjorts i Sverige, och få insatser har gjorts för att föra en diskussion mellan institutioner. Att ämnet är aktuellt illustreras av att vissa ifrågasätter om samlingar som tar upp resurser ens ska existera, och att man istället bör göra sig av med historiska föremål efter registrering och lägga pengarna på forskning istället (se Peter Carellis intervju, s. 42f). Sådana förslag visar vilka utmaningar svensk uppdragsarkeologi ställs inför, och att en problematisering av ämnet behövs. Denna avsaknad av tidigare forskning gör uppsatsämnet särskilt aktuellt. Mitt val av ämne handlar mindre om att utveckla existerande forskning utan mer om nödvändigheten att mer forskning behöver göras. Jag vill genom mitt arbete bidra till en mer öppen, formell diskussion.

Teoretiska ramverk

Jag har valt att bygga upp denna studie kring ett teoretiskt ramverk som huvudsakligen bygger på institutionell teori. Ämnet utgår ifrån hur institutioner - uppdragsarkeologiska verksamheter, museer, Riksantikvarieämbetet, länsstyrelser med flera - påverkar varandra i hur arkeologiska föremål hanteras och bevaras, vilket gör institutionell teori särskilt relevant. Studiens teoretiska ramverk innefattar även ett antal komplement. Det rör sig om socialkonstruktionism, postkoloniala idéer om maktstrukturer, arkivteori samt Michael Thompsons *Rubbish Theory* (hädanefter "skräpteori").

Att studera förhållandet mellan uppdragsarkeologer och föremålsarkiv kan inte bara ge intressanta inblickar i hur svensk fornminnesvård sköts. Det kan dessutom identifiera svagheter i de system som byggts upp inom berörda infrastrukturer och diskutera möjligheter kring hur dessa svagheter kan motarbetas. Ämnet är alltså intimt kopplat till de institutioner som tillför materialet (uppdragsarkeologiska organisationer) samt förvarar det (museer med arkeologiska samlingar). På grund av detta har institutionell teori en avgörande roll i arbetets teoretiska ansats.

Institutionell teori belyser hur institutioner och organisationer påverkas av sin omgivning, av individer och system både inifrån och utifrån, samt hur formella och informella system påverkar en organisations förmåga att fatta beslut. En grundläggande tanke är att institutioner och organisationer inte är rationella; teorin gör gällande att rationella handlingar inom en organisation tenderar att hämmas av interna regelverk, vilka, ironiskt nog, byggts upp för att få organisationen att fungera så effektivt som möjligt (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 5, Jönsson et.al. 2011, s. 82f). Ramverket inom institutionell teori hanterar processer som institutionalisering och habitualisering, i vilka rutiner etableras och upprätthålls. Institutionens historia och omgivningens påverkan studeras därefter av forskare för att förstå dessa rutiner. Uppdragsarkeologi och föremålsarkiv är exempel på institutioner, liksom de arkeologiska organisationer och museer som intervjuats och tillfrågats i denna studie. Samtliga processer relevanta för studien - utgrävning och registrering av fornyfynd, överlämning till museer, användandet av

föremålsarkiv samt regelverken kring dem - följer starkt inarbetade rutiner. De flesta är resurs- och tidskrävande. Enligt institutionell teori blir sådana processer sällan ifrågasatta eller diskuterade, *just eftersom de är rutiner*. Detta innebär i sin tur att diskussionen kring hur dessa rutiner skulle kunna förbättras, eller hur de aktuella resurserna - alltså föremålsarkiven - skulle kunna användas mer strategiskt, riskerar att utebli. Även i de fall man är medveten om svagheter i systemet och det finns en efterfrågan på förändring, menar forskare inom institutionell teori att steget mellan policy/målsättning och genomförbar verklighet i regel är långt, eftersom det tenderar att existera ett glapp mellan institutionernas formella struktur och verksamhetens faktiska agerande (se Jönsson et.al. 2011, s. 88). Institutionell teori kan förklara status quo inom uppdragsarkeologi och museivärlden, inte minst hur institutionaliseringen av rutiner och traditioner inom uppdragsarkeologi och mottagande museer påverkar deras relation till arkeologiska föremålsarkiv. Förhållandet mellan uppdragsarkeologer och föremålsarkiv speglar ett rutinmässigt arbetssätt som behöver problematiseras.

Socialkonstruktionism och postkolonialism har använts som teoretiska komplement till det institutionella ramverket. Socialkonstruktionism gör enligt Allwood & Erikson (2025, s. 169f) gällande att vår förståelse för de fenomen vi ser som självklara är skapade genom social interaktion och är en produkt av kommunikationsprocesser i det samhälle vi lever i. Teorin är relevant för uppsatsen eftersom arkeologiska föremålsarkiv skapas och organiseras utifrån specifika kulturella värderingar: tanken att fornfynd innehar ett kulturellt värde som måste bevaras och studeras. Genom ett socialkonstruktionistiskt perspektiv kan arkivens syften, struktur och praktiska verklighet kritiskt utvärderas; hur är föremålsarkiv tänkta att fungera, och hur fungerar de i praktiken? Det postkoloniala perspektivet har i sin tur använts för att analysera de maktstrukturer som existerar kring arkeologiska föremålsarkiv; vem som fattar besluten, vilka som har tillgång till materialet och på vilka premisser (se Allwood & Erikson 2025, s. 181f).

Tankar kring fornfyns kulturella värde kan även kopplas till Thompsons teori om hur föremål värderas. Den så kallade skräpeteorin menar att föremål kan delas in i tre kategorier, där sociala och kulturella värderingar bestämmer vilka föremål som

hamnar i vilken kategori. En del föremål är transienta (*Transient*), vars värde minskar över tid. Andra är durabla (*Durable*) vars värde är stabilt eller ökar över tid. Övriga föremål är skräp (*Rubbish*), och tillskrivs inte något värde. I *Rubbish Theory - The creation and destruction of value* (2017) beskriver Thompson hur de tre kategorierna interagerar gentemot varandra, och hur samma föremål kan skifta kategori beroende på sociala eller kulturella prioriteringar. Teorin är alltså intimt kopplad till social ordning. Beroende på vad samhället prioriterar kan arkeologiska föremål anses transienta, durabla eller skräp. Likaså kan transitionen från fyndföremål till arkiverat föremål spegla hur kulturvärden definierar värde, vad som prioriteras och vad som bör gallras (Thompson 2017, s. 59, 232, 234ff). Skräpteori har använts av Sahlin och Lindström i deras forskning kring gallring av museiföremål (s. 16 ovan), och är därför relevant också i denna studie.

Slutligen spelar modern arkivvetenskap en roll i sökandet efter metodisk och strukturell problemlösning. Terry Cooks fyra paradigmskiften inom moderna (västerländska) arkiv speglar hur arkivarier via gemenskap och kollaborerande kan använda sig av både historiska och nyskapande metoder för att möta dagens krav och utmaningar, en attityd som ännu inte tycks ha nått svenska arkeologiska föremålsarkiv (se Cook 2013).

Uppsatsens tes kan sammanfattas följande: uppdragsarkeologi och föremålsarkiv är i grunden beroende av varandra. Föremålsarkiv byggs till stor del upp av fynd från arkeologiska grävningar. Arkeologer behöver tillgång till föremålsarkiven eftersom föremålsstudier fördjupar förståelsen för människans historia. Detta ömsesidiga förhållande både möjliggörs och kompliceras av de institutioner som är inblandade; uppdragsarkeologiska verksamheter, museer med föremålsarkiv, beslutsfattande myndigheter, *etcetera*. Genom att studera dessa institutioners förmågor och begränsningar kan förhållandet mellan arkiv och arkeolog på allvar analyseras. Ett socialkonstruktionistiskt och postkolonialt perspektiv är viktigt för att kunna kontextualisera studiens inblandade aktörer och de system de arbetar i, medan skräpteori kontextualiserar själva föremålen och det värde institutionerna tillskriver dem. Rätt implementerade belyser dessa perspektiv de aspekter kring arkeologiska föremålsarkiv som behövs för att kunna besvara uppsatsens frågeställningar.

Metod och material

Denna studie undersöker hur uppdragsarkeologiska institutioner använder sig av föremålen i museers föremålsarkiv. Den är också menad att utvärdera hur dess input relaterar till dess motsvarande output (det vill säga om användandet av föremålen ligger i proportion till antalet), dess potential inom svensk arkeologi och de hinder som existerar för att uppnå denna potential. För att uppnå detta har jag valt två huvudsakliga metoder: intervjuer och frågeformulär, riktade till ett antal utvalda informanter. Dessa är anställda dels inom uppdragsarkeologiska institutioner, dels inom museer som innehar arkeologiska föremålsarkiv.

Intervjuer

I *Handbok i kvalitativa metoder* beskrivs intervjuer som inte bara en vanlig metod inom kvalitativ forskning, utan även som en av de bästa metoderna för att få inblick i informantens perspektiv och erfarenheter, liksom den sociala miljö - i detta fall arbetsplatsen - som informanten rör sig i och som är av vikt för intervjuarens forskning (Ahrne & Svensson 2015, s. 34). Intervjuer med uppdragsarkeologer och ansvariga för museers arkeologiska föremålsarkiv ansågs därmed som ett bra metodologiskt alternativ för att få inblick i de olika organisationernas system, traditioner och förutsättningar. Annika Lantz (2007) listar tre grundläggande krav för att data från intervjuer ska kunna anses vara användbara för forskning:

- Reliabilitet: Metoden måste ge tillförlitliga resultat.
- Validitet: Resultaten måste vara giltiga.
- Andra ska kunna granska slutsatserna kritiskt.

Intervjuerna i denna studie har utarbetats enligt riktlinjer menade att leva upp till Lantz tre krav. Dess teoretiska utgångspunkt är hermeneutisk, baserad på kvalitativ analysmetod och studiens övergripande institutionella teori. Dess struktur är så kallad semistrukturerad. Semistrukturerade intervjuer tillhör en särskild kategori intervjuer där formatet är situationsanpassat utan att (som helt

ostrukturerade intervjuer riskerar att bli) datan blir alltför osammanhängande. Istället är intervjun koncentrerad kring ett visst antal frågor eller teman som tar varje informants unika kontext i beaktande, vilket gör det möjligt för forskaren att anpassa sig efter situationen och hantera nya tankar och frågor som hen eventuellt inte tagit i beaktande innan intervjun började (Merriam 1994, s. 87f). Studiens informanter består dels av uppdragsarkeologer, dels museianställda och ibland en kombination av båda. De har dessutom olika befattningar inom sina respektive organisationer. Minst tre innehar en chefsposition. Intervjuerna utformades därför med ett mindre strukturerat format, men inte heller helt öppet, centrerat kring tre teman med tillhörande följdfrågor (se s. 28). Intervjuernas struktur är menad att ge dess resultat den reliabilitet som Lantz efterfrågar.

Samtliga intervjuer genomfördes digitalt via programmen Teams och Zoom, med ett undantag vilket genomfördes på informantens arbetsplats. De program som användes till de digitala intervjuerna ansågs tillräckliga för att uppnå den kvalitet som metoden kräver. Teams och Zoom är lätt tillgängliga programvaror med en i regel god ljudkvalitet och möjlighet att skapa slutna samtalschattar enbart tillgängliga för behöriga. Det krävs dock en pålitlig internetanslutning, en viss teknisk förberedelse och att samtliga parter är medvetna om hur programmen fungerar (se Ahrne & Svensson 2015, s. 39). Både digitala och icke digitala intervjuer spelades in med diktafon, vilken tillhandahölls av universitetet. Det inspelade materialet transkriberades sedan av IT-enheten på humanistiska och teologiska fakulteterna vid Lunds universitet, vilken erbjuder en AI-tjänst vid just transkriberingar av intervjuer eller liknande forskning. Därefter jämfördes samtliga transkriberingar med den ursprungliga ljudfilen. I denna process rättades den transkriberade texten från felskrivningar, och text som automatiskt gallrats bort av programmet lades till. På så sätt uppnåddes validitet i det empiriska materialet.

Sammanlagt genomfördes fem intervjuer. Var och en av intervjuerna var uppbyggda utefter organisationernas särskilda utformning och förutsättningar, men kretsade kring tre grundläggande frågeställningar:

- Vilket förhållande har verksamheten till arkeologiska objekt vad gäller dokumentation och bevarande?

- Hur använder verksamheten arkeologiska föremålsarkiv?
- Hur skulle verksamheten vilja använda sig av arkeologiska föremålsarkiv, och vilka hinder existerar?

Frågeformulär

Intervjuer är inte en heltäckande metod. De är komplexa processer som ställer stora krav på intervjuarens teoretiska, strukturella och etiska förmågor, och kan därför med fördel kompletteras med andra metoder. Denna studies kompletterande metod är frågeformulär. Till skillnad från en intervju kan forskaren genom formulär inte anpassa sig efter informanternas unika situation och miljö, men kan å andra sidan på relativt kort tid användas på ett större antal informanter (Ahrne & Svensson 2015, s. 38, 54).

För att väga upp det relativt lilla antalet intervjuer har jag därför kontaktat andra uppdragsarkeologiska organisationer via e-post. Genom ett enkelt formulär uppdelat på tre grundläggande teman - *Den egna organisationen, förhållandet till föremålsarkiv*, samt *verksamhetens utmaningar och möjligheter* - har jag försökt utreda deras relation till museers föremålsarkiv (se bilaga 3). Formuläret är strukturerat utifrån samma kärnfrågor som i intervjuerna. Dess syfte är att erbjuda ett större underlag till intervjuernas större kvalitativa värde - det handlar alltså inte om kvantitativ data.

Samtidigt har jag även kontaktat ansvariga för olika föremålsarkiv, det vill säga kuratorer och annan personal på de museer som förvaltar arkeologiska samlingar. Även där skickades ett formulär med en rad frågor. Dess struktur skiljer sig något från ovanstående version på grund av de grundläggande skillnaderna mellan museer och uppdragsarkeologiska verksamheter. Dess tre teman var istället *Den egna organisationen, dokumentation* och *samlingarnas användning*. Liknande standardiserade frågor ställdes för att på så sätt kunna identifiera likheter och skillnader mellan olika institutioner (se bilaga 4). Ett visst fokus lades på just dokumentationen av samlingarna, för att ur ett arkivvetenskapligt perspektiv kunna utvärdera samlingarnas input och output; hur föremålen dokumenteras och vilka volymer som tas in. Det tredje temat utformades för att kunna utvärdera i

vilken utsträckning materialet utnyttjas och av vem. Formuläret hanterade även föremålsarkivens historia, nuvarande tillstånd samt eventuell kontakt med och relation till uppdragsarkeologer.

Sammanlagt besvarade sju institutioner formuläret. Formulären var uppbyggda kring samma grundläggande frågeställningar som intervjuerna och presenteras därför på samma sätt. Informanterna valde dock att besvara formulären på olika sätt; en del frågor prioriterades medan andra inte besvarades alls. I vissa fall hade informanterna också svårt att förstå frågornas koppling till syftet, vilket försvårade processen att utvinna information från svaren. I de fall missförstånd uppstod gjordes en återkoppling med följdfrågor.

Urval

Forskningsarbetet kan sammanfattas som en kvalitativ jämförande studie av ett urval institutioner. Att studera alla uppdragsarkeologiska institutioner i Sverige är omöjligt för ett examensarbete på Masternivå, utan ett urval är nödvändigt. Detta medför vissa metodologiska utmaningar. Enligt Ahrne & Svensson (2015, s. 40) existerar inga regler för vad som räknas som representativt urval inom kvalitativa intervjuer, utan urval måste endast redogöras för och motiveras. Mitt urval gjordes utifrån ett fokus på att så gott som möjligt reflektera de olika typer av uppdragsarkeologiska och museologiska organisationer som verkar i Sverige; det gäller statliga, regionala, kommunala och privata verksamheter, och samtliga är representerade i studien. Dessutom var jag noga med att inte begränsa informanterna till ett visst geografiskt område. Detta för att representera regionala förutsättningar och skapa ett så brett underlag som möjligt. Studier av svensk arkeologi fokuserar ofta på särskilda regioner, inte sällan Stockholmsområdet eller Skåne, och min målsättning var att kunna representera hela Sverige, då ämnet är en nationell angelägenhet.

Sammanlagt genomfördes fem intervjuer, och sju frågeformulär besvarades. Allt som allt medverkade 14 informanter i studien. Dessa representerade 11 organisationer, huvudsakligen uppdragsarkeologiska företag samt museer med arkeologiska föremålsarkiv (bland museerna rör det sig i flera fall om verksamheter som både utför arkeologiska uppdrag och som innehar magasin där

fynd arkiveras). Skillnaderna i antal mellan informanter och organisationer beror på att studien inkluderade två verksamheter med både arkeologiska och museologiska avdelningar, från vilka två informanter vardera deltog.

Studien omfattade dessutom en intervju med Peter Carelli, docent i arkeologi och anbudscoordinator hos Arkeologerna (den uppdragsarkeologiska grenen av Statens historiska museer), men även med en lång erfarenhet av musealt arbete, inte minst i förhållande till arkeologiska föremålssamlingar. Hans medverkan i studien var dock inte som en representant för någon organisation utan som privatperson med lång erfarenhet av svensk uppdragsarkeologi och insikter i dess olika processer. Hans intervju fokuserar på hur uppdragsarkeologi och prioriteringar kring arkeologiska föremålsarkiv kan förbättras, och presenteras därför separat från övriga informanter. Den huvudsakliga anledningen till att han intar en särställning bland studiens informanter är att han redan engagerat sig i studiens frågeställningar (även om engagemanget ännu inte resulterat i regelrätt forskning). Carellis insikter är därför viktiga för att kunna sätta de svar som framkom från övriga informanter i ett större perspektiv, samt ge en djupare förståelse för svaren på uppsatsens frågeställningar.

Antalet intervjuer ligger i underkant för vad Ahrne & Svensson rekommenderar (ibid. s. 42). Detta beror på uppgiftens tids- och resursmässiga begränsningar, och frågeformulären utgjorde en kompensation för det kvalitativa dilemmat. Även ur ett metodologiskt perspektiv är antalet rimligt; kvalitativ forskning är menad att ge ett spektrum av synpunkter, där forskarens huvuduppgift inte är att utreda antalet representanter, utan snarare att synpunkterna existerar. De likheter och skillnader som kunnat iaktas bland studiens informanter, de åsikter och argument som presenterats, samt den analys av iaktagna synpunkter som gjorts, utgör studiens kärna.

Etiska ställningstaganden

Informanternas medverkan har varit utifrån deras professionella yrkesroll, inte som individer. Ämnet som diskuteras är angeläget; situationen beskrivs som

problematiserad av berörda myndigheter (se Riksantikvarieämbetet 2015, 2018, 2026), och av flera forskare som direkt kritisk (se Arkeologins kurationskris, s. 12f). Även om frågeställningarna i studien inte räknats som direkt känsliga har jag i samråd med min handledare beslutat att behandla informanterna anonymt. Informanter och deras arbetsplatser kommer därför att presenteras under pseudonym, med löpande nummer (Informant 1, Informant 2, et cetera). Deras respektive arbetsplatser kommer att beskrivas utan att nämnas vid namn. Istället kommer de exempelvis att presenteras som offentlig eller privat verksamhet, något om hur verksamheten är uppbyggd, samt andra beskrivande formuleringar som är relevanta för studien (såsom deras geografiska placering, exempelvis "södra Sverige").

Intervjun med Peter Carelli utgör undantaget från ovanstående ställningstagande. Han representerar inte en organisation utan sin egen roll som forskare, och omfattas därmed inte av samma risker som övriga informanter. Hans perspektiv är dessutom en viktig del av uppsatsens diskussion och slutsatser. För att uppnå akademisk ärlighet måste hans bidrag och slutsatser till studien därför refereras med namn, så att det inte råder tvekan om vem som är upphovsman.

Inför varje intervju blev samtliga informanter informerade om studiens syfte, dess frågeställningar och teoretiska utgångspunkter. Detsamma gällde informanterna som svarade på frågeformulären. I samband med sin medverkan fick alla dessutom skriva på en samtyckesblankett.

Samtliga etiska överväganden har gjorts i samråd med min handledare. Handledaren har gjort bedömningen att den aktuella personuppgiftsbehandlingen är nödvändig för att uppsatsen skall uppnå utbildningens examensmål och därmed uppfylla kraven för dataskyddsförordningen (GDPR).

Resultat

I detta avsnitt kommer resultaten från studiens olika källor att presenteras. Svar från intervjuer och frågeformulär presenteras i separata avsnitt, med var sin sammanfattande tabell som avslutning.

Intervjuer

Sammanlagt genomfördes fem intervjuer under februari och mars 2026. Fyra av dess informanter representerade verksamheter inom uppdragsarkeologi och/eller museologi, och presenteras här nedan. Den femte intervjun gjordes med Peter Carellis och presenteras i ett eget avsnitt. Intervjuerna varade mellan 45 och 65 minuter vardera, och svaren var nyanserade, med både intressanta likheter och skillnader.

Informant 1

Informant 1 representerar ett kulturhistoriskt ideellt museum i Sydsverige med både museiverksamhet och en uppdragsarkeologisk avdelning. Verksamheten fokuserar på forskning och förmedling av framför allt kulturhistoria. Dess arkeologiska gren är begränsad till ett relativt litet geografiskt område.

Förhållandet till arkeologiska objekt

Verksamheten har en relativt lång historia och innehar både kulturhistoriska och arkeologiska samlingar. Såsom museum med en arkeologisk avdelning är verksamheten både fyndlämnande och fyndmottagande. Som många andra museer har antalet mottagna objekt minskat i takt med att samlingarna växt och att arkeologisk metodik skiftat från föremålstudier mot mer kontextuella perspektiv.

Användning av föremålsarkiv

Arkeologiska föremål används aktivt inom verksamheten på ett sätt som är ganska typiskt för stora museer med fokus på historia. En fast stadsarkeologisk utställning används för att ställa ut cirka 6.000 objekt ur samlingarna. Ett antal objekt har också lånats ut till andra aktörer.

Föremålsarkiven används även som referensmaterial för uppdragsarkeologiska syften, och till materialstudier. I båda fallen gäller det för internt och externt bruk, alltså dels till den egna verksamheten och dels till externa aktörer (andra museer, studenter, forskare, skapare av populärkultur, etcetera). I synnerhet står externa forskare för att föremålen i arkiven används. Dock är outputen svår att kvantifiera, eftersom mycket kan göras digitalt utanför verksamhetens lokaler.

Verksamhetsmål och hinder

Något som tidigt nämns i intervjun var att man önskar utvidga sin forskning kring kulturhistoriska samlingar, inklusive arkeologiska objekt. Målsättningen är motsvarande två heltidstjänster. Man vill också utöka arbetet med digitalisering av samlingarna för att göra objekten mer lättillgängliga, både för forskare och allmänheten. Det stora hindret att nå målen är, som hos de flesta kulturinstitutioner, avsaknad av medel.

Informant 2

Informant 2 innehar chefsposition på ett uppdragsarkeologiskt aktiebolag. Verksamheten har tidigare varit del av ett länsmuseum, men fungerar idag som ett privat företag. Det finns alltså inget fokus på förmedling utan endast fältarbete och den forskning som bedrivs i samband med uppdragen.

Förhållandet till arkeologiska objekt

Som andra uppdragsarkeologer hanteras arkeologiska objekt under och efter själva fältarbetet, men någon djuplodande forskning av dem förekommer inte. Verksamheten har en fyndansvarig medarbetare och levererar sitt material till olika museer beroende på var uppdraget utförs. Under intervjun nämnde informanten att RAÄ:s direktiv kring fyndhantering och magasinering märkbart förbättrats under senare år, även om många otydligheter ännu förekommer (vilket märkbart speglar RAÄ:s utvärdering från 2026).

Användning av föremålsarkiv

Föremålsarkiv används framför allt för att hitta referensmaterial i samband med rapportskrivning. Informant 2 poängterade dock att det inte är rutin och att besök hos museer sker ganska sällan. Oftast används digitala källor för att finna referenser snarare än fysiska samlingar. Detta medger hen själv är ett problem,

och skulle vilja se fler möjligheter att arbeta med magasinerade föremål, exempelvis i pedagogiskt syfte.

Verksamhetsmål och hinder

Som verksamhetsansvarig hade Informant 2 många förslag på vad som kan förbättras, både på lokal och nationell nivå. Framför allt önskar hen bättre kommunikation mellan uppdragsarkeologins olika aktörer; inte minst en bättre dialog mellan arkeologer och mottagande museer, men även fler samarbeten mellan arkeologerna själva, exempelvis i förmedlingssyfte. Även gemensamma, standardiserade system för fyndmottagning på museer och för digitala samlingar efterfrågas (det faktum att alla museer använder sig av olika system skapar stora problem för både arkeologer och andra användare). Informant 2 saknar, kort sagt, mer gemenskap. Samtliga former av gemenskap försvåras dock av den marknadskonkurrens som systemet är uppbyggt på, vilken tenderar att isolera de olika aktörerna från varandra och hindra annars produktiva samarbeten.

Informant 3

Informant 3 representerar ett av Sveriges läns museer. I samband med införandet av marknadssystemet inom svensk uppdragsarkeologi har läns museer, som tidigare utförde större delen av arkeologiska uppdrag i Sverige, utvecklat olika strategier för att anpassa sig till det nya läget. Detta läns museum har, liksom de flesta i Sverige, avdelningar både för arkeologi och föremålsarkiv/samlingar, men har valt att prioritera små, lokala arkeologiska projekt istället för att konkurrera om de större uppdragen. Fokus ligger på utåtriktad verksamhet, inte fältarbete.

Förhållandet till arkeologiska objekt

Institutionen hanterar föremål från både egna och andras grävningar i sitt magasin. Material från andra uppdragsarkeologer tas dock endast emot om det anses relevant för den egna verksamheten. En mindre insats görs för att förmedla kunskap om verksamhetens arkeologiska uppdrag i form av rapporter och fyndplatser.

Användning av föremålsarkiv

Föremålsarkivet används av den arkeologiska avdelningen för referensmaterial till rapporter, men också inom pedagogiken. En kulturmiljöpedagog har relativt

nyligen anställts delvis för att använda föremålsarkiven i offentlig verksamhet. Förutom ovanstående besöks även arkiv och samlingar av forskare och lokala aktörer (särskilt nämndes en lokal trähantverkare, som använder historiska träföremål som inspiration).

Verksamhetsmål och hinder

Ett stort problem som informanten påtalade flera gånger är avsaknaden av arkeologisk kompetens i samlingsavdelningen. Användare av arkeologiska objekt i föremålsarkiven behöver istället vända sig till arkeologiavdelningen vilket orsakar logistiska svårigheter. De båda avdelningarna är i behov av nytt blod och bredare kompetens. Föremålsarkiven själva är i behov av bättre lokaler. Ett nytt magasin medför en stor kostnad, och medel saknas i nuläget.

Informant 4

Den fjärde informanten är verksamhetschef vid en östsvensk näringsidkande stiftelse med uppdragsarkeologi som huvudsyssla. Verksamheten har dock ett större fokus på forskning än andra arkeologiska företag och försöker stärka samarbetet mellan uppdragsarkeologi och arkeologisk universitetsforskning, vilka annars ofta är relativt skilda fält.

Förhållandet till arkeologiska objekt

Liksom andra uppdragsarkeologer har verksamheten olika mottagande museer för sitt material beroende på var uppdragen utförs, hur stort materialet är och vilka konserveringskrav det har. Informant 4 påtalade de problem som ofta uppstår kring överföring av fynd till museer, då dessa använder olika system och rutiner, samt har skiftande krav på hur materialet bör levereras.

Användning av föremålsarkiv

Återigen är verksamheten typisk för uppdragsarkeologer, eftersom föremålsarkiv huvudsakligen används för referensmaterial till rapportskrivning. Informant 4 var noga att poängtera att de inte vill vara för lokalspecifika, utan att de försöker besöka olika museer för att kunna jämföra deras föremål med objekt som påträffats under grävningen. På så sätt kan lokala och/eller regionala likheter och skillnader i materiell kultur kartläggas bättre.

Verksamhetsmål och hinder

Den näringsidkande verksamheten är inte menad att vara vinstdrivande; allt överskott i budgeten går istället till forskning. Informant 4 vill dock se att mer tid ägnas åt dels forskning, dels samarbete med universiteten och andra aktörer i branschen. Det finns en tydlig önskan att överföra ackumulerad kunskap till nästa generation arkeologer men att möjligheterna inte alltid existerar. Kommunikation och rutiner för kunskapsöverföring är önskvärda mål. Vad gäller föremålsarkiv önskas som nämnt tydligare krav vid museers fyndmottagning, där gemensamma datasystem och/eller nationellt fastställda rutiner hade sparat både tid och resurser.

Sammanfattning 1-4			
Verksamhet	Fyndhantering	Föremålsarkiv	Målsättningar
<p>Informant 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Kulturhistorisk ideell förening. -Integrerad museiverksamhet. - Arkeologisk avdelning. 	<ul style="list-style-type: none"> -Kulturhistoriska och arkeologiska samlingar. -Fyndmottagande och fyndlämmande museum. 	<ul style="list-style-type: none"> -Arkeologisk utställning. -Utlån till andra museiutställningar. -Internt och externt referensmaterial. -Interna och externa materialstudier (forskning). 	<ul style="list-style-type: none"> -Närmare dialog mellan arkeologer och museer om fyndhantering. -Två forskartjänster fokuserade på arkeologiskt material. -Digitalisering av samlingar. <p>Hinder:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Avsaknad av medel.
<p>Informant 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Tidigare del av länsmuseum, numera aktiebolag. -Fokus på arkeologiskt fältarbete. 	<ul style="list-style-type: none"> -Olika mottagande museer. -I fyndansvarig. -Numera bättre direktiv från RAÄ om fyndhantering och magasinering. 	<ul style="list-style-type: none"> -Referensmaterial. -Digitalt material från föremålsarkiv används oftare än dess fysiska samlingar. 	<ul style="list-style-type: none"> -Försök till bättre kommunikation med museer. -Gemensamma/standardiserade system för fyndmottagning. -Gemensamma/standardiserade system för digitala samlingar. -Mer vetenskapliga studier av och pedagogiskt arbete med samlingsföremål. -Fler administrationstimmar i projekt, bättre rutiner för budgetering. -Mer samarbeten mellan organisationer (fr.a. inom förmedling). <p>Hinder:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Problem med marknadskonkurrens.
<p>Informant 3:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Länsmuseum med avdelningar för arkeologi och samlingar. -Fokus på utåtriktad verksamhet i museet. - Fokus på mindre arkeologiska projekt. 	<ul style="list-style-type: none"> -Mottagande museum (huvudsakligen egna projekt, tar emot andras material om det anses relevant). -Mindre insats att förmedla data från rapporter och fyndplatser. 	<ul style="list-style-type: none"> -Rapport- och referensmaterial. -Kulturmiljöpedagog använder material i offentlig verksamhet. -Besökande forskare. -Lokala aktörer (ex trähantverkare). 	<ul style="list-style-type: none"> -Mer arkeologisk kompetens i samlingsavdelningen. -Bättre kommunikation mellan museets avdelningar. <p>Hinder:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Behov av nytt magasin. -Avsaknad av medel.
<p>Informant 4:</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Olika mottagande 	<ul style="list-style-type: none"> -Referensmaterial. 	<ul style="list-style-type: none"> -Mer tid till samarbete och forskning.

-Uppdragsarkeologisk näringsidkande stiftelse (överskott går till forskning). -Fokus på mindre uppdrag. -Försök att överbygga uppdragsarkeologi med universitetsforskning.	museer.	-Bred geografisk metodologi (ej lokalspecifika materialstudier). -Viss fokus på osteologiska materialstudier.	-Fler timmar till projektarbeten efter rapporten. Hinder: -Mottagande museer har olika system, rutiner och krav på fyndmottagning.
--	---------	--	---

Frågeformulär

Som komplement till intervjuerna skickades frågeformulär ut till ett antal uppdragsarkeologiska och museologiska verksamheter, vilka föredrog att besvara frågor skriftligt hellre än via intervjuer. Sammanlagt deltog sju verksamheter. Två av dessa var museer vars arkeologiska och museologiska avdelningar valde att besvara formuläret separat. Dessa presenteras tillsammans som Informant 9 & 10 samt 11 & 12. Svaren på frågorna var, liksom hos de intervjuade informanterna, både olika och snarlika.

Informant 5

Informant 5 innehar en regional chefsposition på den statliga myndigheten för uppdragsarkeologi, och har därför en framträdande position vad gäller resurser och möjligheter att utföra arkeologiska uppdrag och generera det material som hamnar i museers föremålsarkiv.

Förhållandet till arkeologiska objekt

Eftersom verksamheten bedrivs i flera svenska län placeras materialet i olika mottagande museer. Verksamhetens regionala kontor har en särskilt ansvarig medarbetare för att koordinera fynd och prover och underlätta överlämningen. Byggnaden är också nyrenoverad just för att underlätta hantering och förvaring av fyndmaterial.

Användning av föremålsarkiv

Denna aspekt av verksamheten tycks ha minskat under de senaste åren. Det lokala historiska museet har inte längre sina samlingar tillgängliga, och myndigheten praktiserar endast ett begränsat samarbete med museer vad gäller förmedling och

utställningar. Vid behov av referensmaterial utnyttjas inte museernas arkiv utan istället de föremål som myndigheten har i sina egna lokaler. Användningen av museimaterial blir därför mycket begränsad.

Verksamhetsmål och hinder

Informant 5 nämnde flera önskemål vad gäller hur arbetet kan underlättas. Hen medger problemen med att inte utnyttja museers resurser, och menar att den bästa lösningen är att tillgängliggöra dessa via digitalisering av arkiven. Det ligger, menar hen, i museernas intresse att bli mer proaktiva med att erbjuda möjligheter för utomstående att få tillgång till föremålsarkiven. Det pågår också en diskussion kring effektivisering av myndighetens egen fyndhantering, främst via digitala hjälpmedel. Framför allt önskas dock ett bättre samarbete mellan berörda aktörer. Uppdragsarkeologer och museer måste kunna hjälpa varandra för att öka kvaliteten på sina respektive uppdrag, och på den övergripande historiska forskningen. Tillgängliggörandet av existerande samlingar anses vara en nyckel till detta. Informant 5 föreslår att museer skulle kunna utföra kompletterande provtagningar på material som är särskilt relevanta för arkeologiska uppdrag; en idé som kräver samarbete och kommunikation på en nivå som sällan går att hitta idag.

Informant 6

Informant 6 är antikvarie vid ett västsvenskt länsmuseum. Verksamheten är stiftelseägd, har ett fokus på insamling och förmedling, och utför arkeologiska uppdrag på egen hand eller i samarbete med andra.

Förhållandet till arkeologiska objekt

Museet mottar material från både egna och andras grävningar, kommersiella och i forskningssyfte. Dess magasin har utökats två gånger på tio år för att kunna hantera volymerna. Även databaserna är omfattande med både extern lagring och lokala servrar. Sammanlagt har museet registrerat cirka 141.000 arkeologiska poster i sina föremålsarkiv. Antalet individuella föremål uppgår till cirka en miljon.

Användning av föremålsarkiv

Av dessa 1.000.000 artefakter, föremål och föremålsfragment står mindre än 2.000 utställda (siffran inkluderar samtliga föremål i utställningarna, arkeologiska som icke-arkeologiska). Ett par hundra föremål ur arkiven används till forskning. Externa brukare av föremålsarkiven uppgick år 2025 till fem personer, samtliga forskare. 170.000 digitala besök i museets samlingar registrerades samma år.

Verksamhetsmål och hinder

Informant 6 var kortfattad med mål och hinder för verksamhetens utveckling. Hen anser att tillståndet för museets samlingar är bra, men att både fysiska och digitala förbättringspotentialer existerar.

Informant 7

Den tredje informanten som besvarade frågeformuläret representerar ett länsmuseum i norra Sverige med regionalt ansvar för kulturmiljövård. Dess samlingar är stiftelseägda, medan verksamheten ägs av både kommun och region.

Förhållandet till arkeologiska objekt

Liksom föregående verksamhet har museet en egen arkeologisk enhet som utför lokala uppdrag, men tar även emot fynd från olika aktörer i närliggande kommuner. En egenförfattad policy kring fyndhantering är under utveckling. Museet förfogar över stora samlingar och har nyligen skaffat nya magasinlokaler, men de ligger långt efter med registrering av föremålen, och endast en liten del av samlingarna har digitaliserats.

Användning av föremålsarkiv

Liksom många läns museer används arkeologiska föremål både i utställningarna, som referensmaterial och i den pedagogiska verksamheten. Informant 7 noterar att intresset för föremålsforskning har ökat, men att uppdragsarkeologiska aktörer tycks mindre intresserade att använda museets resurser. Detta kan ha att göra med den fysiska och digitala tillgängligheten till samlingarna, men också med tidsbrist hos arkeologer vars deadlines inte möjliggör samarbete med läns museers föremålsarkiv.

Verksamhetsmål och hinder

Informant 7 menar att museets ovan nämnda registreringsskuld är ett stort problem som kräver mer resurser och arkeologisk kompetens än vad som i nuläget existerar. Målsättningen att registrera samlingarna är också kopplad till deras digitalisering, för att öka tillgängligheten inte bara till allmänheten men även till uppdragsarkeologer och forskare. Möjligheterna anses vara goda, med brist på resurser som verksamhetens största problem. Informanten pekar även på vikten av att utveckla förhållandet mellan uppdragsarkeologi och föremålsarkiv, vilket i sin tur kräver bättre samarbete med grävande aktörer. Museet arbetar på just sådana samarbeten, bland annat genom att underlätta fyndmottagningsprocessen, med målet att uppnå en regional konsensus kring hur förhållandet mellan museum och uppdragsarkeologer bör fungera. I denna process, menar informanten, måste länsstyrelsen bli mer proaktiv och tydlig i sina riktlinjer.

Informant 8

Informant 8 arbetar på ett kommunalt och regionalt museum i en av Sveriges storstäder. Museet har tidigare haft en arkeologisk enhet som numera är avvecklad. Verksamhetens fokus ligger på bevarande, och i mindre grad att bedriva forskning.

Förhållandet till arkeologiska objekt

Museet fungerar som fyndmottagare till flera arkeologiska aktörer. Dess samlingar beskrivs som mycket omfattande med en konstant tillväxt (dock något mindre än medan deras arkeologiska enhet var aktiv).

Användning av föremålsarkiv

Av dessa omfattande föremålsarkiv används cirka 600-650 objekt i museets egna utställningar, medan ett icke namngivet antal lånats ut till andra museer. Det tycks förekomma en viss användning av arkiven i forskningssyfte, där föremål provtagning och andra former av analys förekommer. Under 2025 registrerades sju brukare på museet, varav en arkeolog och fem forskare.

Verksamhetsmål och hinder

Verksamhetens arkeologiska målsättning är att bevara och förmedla historiska föremål. Kompetens och möjligheter räknas av informanten som höga, men

museet kämpar i nuläget både med personalbrist och resurser för att kunna hantera samlingarna. De stora föremålsarkiven kan helt enkelt inte utnyttjas till sin fulla potential.

Informant 9 & 10

Informant 9 och 10 representerade avdelningarna för arkeologi respektive samlingar på ett av Sveriges norra läns museer. Målsättningarna för dess föremålsarkiv är huvudsakligen konservering och förmedling.

Förhållandet till arkeologiska objekt

Museet genomför mycket av de regionala arkeologiska uppdragen, och dess samlingar utgörs därmed mest av material från de egna projekten och till mindre del av fynd från andra aktörer. Magasinlokalerna är specialanpassade och anses vara av god kvalitet. Museet ligger dock efter med konservering och registrering av föremål. I nuläget finns cirka 70.000 föremålsposter (motsvarande långt fler föremål).

Användning av föremålsarkiv

Länsmuseet använder för tillfället cirka 1.100 av sina föremål i basutställningar, med ytterligare cirka 250 föremål utställda temporärt. Utbyten med andra museer förekommer. Föremål ställs också ut på sociala medier med foto och information. År 2025 var fyra av dessa poster arkeologiska föremål. Föremålsarkiven används även av besökande forskare och arkeologer. Under 2025 registrerades en arkeolog och fyra forskare som besökare.

Verksamhetsmål och hinder

Informanterna var båda överens om att museet behöver bättre finansiering samt mer personal och tid för att kunna uppfylla sina övergripande målsättningar, vilka fokuserar på förbättrad pedagogik och kunskapsförmedling. Detta inkluderar inte minst de arkeologiska föremålsarkiven.

Informant 11 & 12

Liksom föregående informanter är 11 och 12 anställda på ett länsmuseum, 11 på den arkeologiska avdelningen och 12 på samlingarna. Länsmuseet ligger i

Mellansverige och har en framstående position vad gäller uppdragsarkeologiska samlingar.

Förhållandet till arkeologiska objekt

Museet bedriver egen uppdragsarkeologiska verksamhet och har för avsikt att ansvara för alla arkeologiska fynd i sitt län, oavsett aktör. Detta medför en arbetsbörda som båda informanterna medger att museet har svårt att uppfylla. Informant 11 nämnde att underbemanning bland arkeologerna skapar problem, särskilt med fyndregistrering och rapportering, medan 12 pekade på en oklar ansvarsfördelning mellan arkeologer och samlingsansvariga i hanteringen av arkeologiskt material, trots att verksamheten har egna styrdokument kring fyndhantering.

Användning av föremålsarkiv

Liksom övriga museer används samlingarna som referensmaterial, både för egna arkeologer och utomstående forskare. Det finns för närvarande ingen arkeologisk utställning där föremål används i pedagogiskt syfte, men "ett litet antal" objekt finns utlånade till andra museer. Inga siffror vad gäller samlingarnas storlek eller antalet besökare gavs i formuläret.

Verksamhetsmål och hinder

Underbemanning, både bland arkeologer och övriga avdelningar, namngavs som verksamhetens stora problem i dagsläget.

Informant 13

Den sista anonyma informanten representerade ett länsmuseum i norra Sverige. Museet genomför en renovering under 2026 och har därför endast begränsade möjligheter att förmedla sina samlingar via utställningar.

Förhållandet till arkeologiska objekt

Verksamheten har tillgång till relativt nya lokaler för sina samlingar. Dessa räknas som omfattande, med drygt 70.000 registrerade föremålsposter (vilket motsvarar ett betydligt större antal individuella föremål). Museet har dock mycket stora mängder oregistrerat material att hantera. Huvuddelen av samlingarna har inte heller blivit digitaliserade.

Användning av föremålsarkiv

På grund av renoveringen finns för närvarande ingen egen historisk utställning. En sådan är dock planerad när arbetet är klart. Ett tiotal föremål är utlånade till andra verksamheter. Museet registrerar i snitt 20 användare av föremålsarkiven per år. Av dessa är hälften interna och hälften externa. De senare är i princip alltid forskare.

Verksamhetsmål och hinder

Museet planerar som sagt en ny historisk utställning där ett urval arkeologiska föremål kommer till användning. I övrigt nämnde Informant 13 inga konkreta mål för att öka föremålsarkivens utnyttjande. Detta är förmodligen kopplat dels till de ovan nämnda problemen med föremålsregistrering, vilket begränsar möjligheterna att utnyttja arkiven, dels till att museet beskrivs som underbemannat.

Sammanfattning 5-13:			
Verksamhet	Fyndhantering	Föremålsarkiv	Målsättningar
Informant 5: -Statlig myndighet för uppdragsarkeologi.	-Olika mottagande museer. -1 fynd- och provkoordinator. -Renovering för bättre hantering och förvaring av fynd.	-Begränsad användning av museimaterial. -Begränsat samarbete med museer inom förmedling och utställningar.	-Effektivisering av fyndhantering. -Vidareutveckling av digitaliserade samlingar. -Bättre förhållande mellan uppdragsarkeologer och museer inom kommunikation, samarbete och ökad tillgång till samlingarna. Hinder: -Lokala samlingar ej längre tillgängliga.
Informant 6: -Länsmuseum (stiftelseägt). -Fokus på insamling och förmedling.	-Mottagande museum för uppdrags- och forskningsgrävningar. -Utökning av magasinerna 2016 & 2024. -Extern och lokal databas. -Ca 1.000.000 arkeologiska objekt fördelade på ca.141.000 poster.	-Samlingar i museibygnaden (lättillgängligt material). -170.000 digitala besök 2025. -2.000 utställda föremål (inklusive icke-arkeologiska). -Ett par hundra forskningsobjekt. -5 externa brukare 2025 (forskare).	-Mer användning av samlingarna inom forskning, arkeologisk verksamhet, etc. Hinder: -Avsaknad av medel. -Avsaknad av personal. -Avsaknad av magasinutrymme.
Informant 7: -Kulturhistoriskt museum med regionalt ansvar för arkeologi. -Kommunalt och regionalt styrt.	-Mottagande museum. -Egen fyndpolicy (under utveckling). -Endast en liten del av samlingarna är	-Utställningar med arkeologiska fynd. -Referensmaterial. -Pedagogisk verksamhet. -Ökat forskningsintresse, minskat intresse från	-Utföra större arkeologiska projekt. -Ökad tillgänglighet av samlingar (både digitalt och fysiskt). -Bättre samarbete med styrelse och kommun. -Utveckla förhållandet med andra

-Arkeologisk avdelning.	digitaliserade. -Ny magasinsbyggnad.	utomstående arkeologer.	arkeologer. Hinder: -Efterbliven fyndhantering. -Avsaknad av medel. -Avsaknad av personal.
Informant 8: -Kommunalt och regionalt museum. -Nedlagd arkeologisk avdelning. -Fokus på bevarande, i mindre grad forskning.	-Mottagande museum. -Mycket omfattande samling.	-Utställning (ca. 500 föremål). -7 externa brukare 2025 (1 arkeolog, 5 forskare). -Utlån till andra museiutställningar.	-Bättre hantering och användning av föremålsarkiven. Hinder: -Avsaknad av medel. -Avsaknad av personal.
Informant 9: -Länsmuseum (arkeologisk avdelning).		-Referensmaterial.	-Bättre finansiering.
Informant 10: -Länsmuseum (samlingar, konservering, förmedling).	-Mottagande museum (framför allt eget material, enstaka från andra aktörer). -Anpassade lokaler. -Ca. 70.000 föremålsposter (betydligt fler föremål).	-Utställningar (1.100 föremål i utställningar, 45 extra föremål 2025). -Förmedling (ca. 30 poster på sociala medier/år). -Forskning (ca. 80% av externa brukare), lokala aktörer, arkeologer (1 st. 2025). -Utbyte med andra museer.	-Förbättrad pedagogik och kunskapsförmedling. Hinder: -Efterbliven fyndhantering, huvudsakligen konservering. -Avsaknad av medel. -Avsaknad av personal.
Informant 11: -Länsmuseum (arkeologisk avdelning).		-Referensmaterial. -Forskning.	Hinder: -Avsaknad av personal. -Oklar fördelning mellan debiterad och odebiterad arbetstid. -Oklar ansvarsfördelning mellan arkeologer och samlingsansvariga.
Informant 12: -Länsmuseum (samlingar, förmedling).	-Eget styrdokument kring fyndhantering.	-Utställningar (ingen i nuläget). -Pedagogisk verksamhet. -”Litet antal” föremål utlånade till andra museer.	-Att ta emot alla arkeologiska fynd i länet oavsett aktör.
Informant 13: -Länsmuseum.	-Nya lokaler. -Ca. 70.000 föremålsposter (betydligt fler föremål).	-Ingen utställning pga. renovering (ny utställning planeras). -Ca. 10 externa användare/år (“i princip 100% forskare”). -Ca. 10 interna användare/år. -Ca. 10 utlånade föremål.	Hinder: -Avsaknad av personal. -Efterbliven digitalisering. -Efterbliven fyndhantering.

Intervju med Peter Carelli

Intervjun med Peter Carelli var en uppföljning på ett tidigare möte i januari, då uppsatsens tema och målsättningar diskuterades. Såsom docent med mångårig erfarenhet av både uppdragsarkeologi och svenskt museiväsende har han ett personligt intresse av hur arkeologiska föremål används inom forskning och förmedling, och erbjöd sig därför att bidra med sitt perspektiv på sakernas tillstånd till denna studie. Han anser att svensk kulturmiljövård har grundläggande systemiska problem som behöver åtgärdas. Intervjun var uppbyggd på samma sätt som hos övriga informanter. De tre frågeställningarna användes för att belysa hans perspektiv på hur museer och arkeologer förhåller sig till dem.

Förhållandet till arkeologiska objekt

Enligt Carelli värderas arkeologiska fynd annorlunda idag jämfört med 30 år sedan. 1900-talets arkeologi satte stort värde på själva föremålen (vilket påverkade hur regelverk och traditioner kring fyndhantering och magasinering utvecklades), medan de idag framför allt används i kontextuella analyser (vilka spelar en viktig roll i de rapporter som uppdragsarkeologin producerar som forskningsunderlag, se Ahlberg 2025 och Gustafsson & Magnusson Staaf 2001). Föremålen i sig är alltså inte lika viktiga längre. De gamla regelverken finns dock kvar, vilket innebär en fortsatt stor input men en mycket liten output; enorma mängder material tas in, men mycket lite görs med det. Carelli menar att diskussioner kring målsättningar och krav ofta saknas. Riksantikvarieämbetet är ofta otydliga med vad de förväntar sig av arkeologer kring fyndhantering, urval och prioriteringar. Likaså diskuteras sällan museernas önskemål kring arkeologiska föremål. Uppdragsarkeologer har i sin tur mycket svårt att göra bedömningar kring vad som ska tas till vara och hur det ska behandlas när varken RAÄ eller det mottagande museet kommer med tydliga direktiv.

Detta problem anser Carelli kunna lösas genom en mer proaktiv inställning från RAÄ:s sida. Såsom ansvarig myndighet måste direktiven komma från högre ort, inte från individuella museer med olika krav och preferenser. Tydligare riktlinjer (gärna enligt en nationell standard) inom gallring, hantering och magasinering av föremål kan bidra till att spara mycket tid för inblandade aktörer.

Användning av föremålsarkiv

Carelli argumenterar för ett skifte i verksamhetens grundläggande fokus, i att uppdragsarkeologi bör ses mindre som en ekonomisk sektor och mer som ett forskningsämne. I dagens läge hamnar uppdragsarkeologers fokus lätt på att skaffa uppdrag (vilket genererar medel), vilket ofta görs på bekostnad av uppföljningsarbete och hantering av fynd. Det finns sällan tid eller möjlighet för uppdragsarkeologer att använda de föremålsarkiv som är tänkta att fungera som en källa till forskning. I ett system där tillväxt är en förutsättning ställer Carelli frågan om tillväxt faktiskt kan märkas i museers föremålsarkiv; ökar verkligen användandet av samlingarna i takt med antalet föremål?

Hans svar är nej. Svenska museer tar emot föremål i mycket större proportion än de används. Den obalansen kan än så länge hanteras, men situationen riskerar snart att bli ohållbar. Flera museer har redan förklarat sig oförmögna att ta emot mer arkeologiskt material.

Verksamhetsmål och hinder

Dagens marknadssystem för uppdragsarkeologi i Sverige är tänkt att skapa den konkurrens som behövs för att öka aktörernas kvalitet. Carelli menar att den målsättningen aldrig blivit tillräckligt utredd. Har systemet verkligen förbättrat svensk arkeologi? En nationell studie behövs för att undersöka om så är fallet.

Under intervjun återkom Carelli till den isolering som marknadssystemet skapat mellan landets aktörer. Konkurrensen mellan uppdragsarkeologer, läns museer och andra i branschen avskräcker samarbete och kommunikation. Han nämner som exempel en nationell årlig metodkonferens för arkeologer som RAÄ anordnade på 1970- och 80-talen. Att gemensamt förbättra varandras arbetsmetoder är inte ett självklart alternativ idag.

Vad gäller den stora obalansen i föremålsarkiven, där stora mängder föremål tas emot men nästan ingenting används har Carelli en radikal - men enligt honom nödvändig - lösning; en proaktiv forskningsmetod, där den stora majoriteten föremål från arkeologiska projekt studeras och gallras *innan* de magasineras. Fynden undersöks noga och dess metadata dokumenteras, men föremålen själva kasseras. Det skulle lösa problemet med överfulla föremålsarkiv och lätta på de

logistiska kostnaderna. Samtidigt försvinner möjligheten att utnyttja föremålen i framtiden. Carelli medger problematiken i att gallra huvuddelen av landets fornyfynd innan de ens kunnat hanteras av kuratorer, men menar att metoden, just på grund av sin radikala natur, skulle kunna inspirera till alternativa lösningar där föremålen faktiskt kan bevaras, eller åtminstone uppmana till en diskussion som i nuläget inte existerar.

Carellis övergripande argument är att dagens system kring arkeologisk fyndhantering inte är hållbara, och att de behöver grundläggande strukturella förändringar. Detta kan bara ske genom politiska beslut och gemensam kommunikation mellan aktörer inom den svenska uppdragsarkeologin och museivärlden. Enskilda verksamheter har för begränsade resurser för att kunna åstadkomma meningsfulla skillnader.

Verksamheter	Fyndhantering	Föremålsarkiv	Målsättningar
<ul style="list-style-type: none"> -Separata system mellan uppdragsarkeologi & förvaltning (museer, RAÄ, Länsstyrelser). -Marknadssystemet skapar för liten omsättning. -Konkurrensen skapar isolering och avskräcker samarbete. -Museer får allt mindre medel och allt högre arbetsbörda. 	<ul style="list-style-type: none"> -Tidigare fokus på föremål, numera kontext (föremål nedprioriteras). -Otydliga mål kring hantering, kvalitet och prioriteringar från RAÄ. 	<ul style="list-style-type: none"> -Stor input, mycket liten output. Ökar egentligen outputen i takt med inputen? -För lite fokus på forskning inom uppdragsarkeologi. 	<ul style="list-style-type: none"> -Systemet i sin nuvarande form måste förändras! Nationell diskussion krävs. -Krav på utredning av marknadssystemet: har det förbättrat arkeologin kvalitativt? I så fall hur? -Proaktiv förhållning och tydligare kommunikation från RAÄ. -Proaktiv föremålsforskning: studier och gallring av föremål sker innan magasinering.

Sammanfattning

De 14 informanter som bidragit till studien representerade olika verksamheter inom arkeologi och museologi. Både statliga, regionala, kommunala och privata aktörer finns representerade. Deras uppfattningar om och interaktioner med fyndhantering och föremålsarkiv skiljer sig utifrån individuella förutsättningar, men uppvisar samtidigt tydliga likheter. Även om den kvalitativa studien inte kan ge en helhetsbild pekar informanternas upplevelser i en viss riktning; de problem som informanterna upplever hindrar deras målsättningar tyder på att strukturella och systemiska problem existerar. Få kallar det rent ut en kris, men symptomen manifesterar sig inom flera av verksamheternas aspekter.

Uppdragsarkeologi

Bland uppdragsarkeologerna var det tydligt att fyndhanteringen ofta blir ett nedprioriterat moment under projekten. Brist på tid och oklara riktlinjer gör att föremålen ofta får samla damm, ibland i månader eller år, innan de registreras och skickas till mottagande museum.

Samma brist på tid kan märkas i deras förhållande till föremålsarkiven där fynden hamnar. Få arkeologer använder arkiven annat än för referensmaterial till rapporter, och väljer om möjligt att utnyttja material de själva har till hands eller museernas digitala arkiv. Fysiska besök är ovanliga. Det är en önskan hos många att situationen hade varit annorlunda.

Ett annat önskemål som ofta kom upp är bättre kommunikation. Det gäller dels att riktlinjerna från RAÄ och länsstyrelser blir tydligare, så att önskvärt material tas till vara och behandlas på bästa sätt. Men många informanter önskar också bättre kommunikation och samarbete med andra aktörer, både konkurrenter och mottagande museer. Återigen nämns tidsbrist som ett skäl till att mer samtal inte förs med andra verksamheter i branschen, men även att det saknas gemensamma digitala system; många efterfrågar standardiserade databaser där digitaliserat material lättare kan hittas och användas, hellre än de separata och ibland svårhanterliga system som nyttjas av de enskilda museerna.

Överlag pekar informanterna på bristen på resurser - tid, medel och personal - som det största hindret mot de egna målsättningarna. Dessa brister leder i sin tur till att moment som fyndhantering och samarbeten nedprioriteras. Ett fåtal informanter påtalar hur konkurrensen mellan aktörerna påverkar den egna verksamheten. Peter Carelli menar att många av ovanstående problem kan kopplas dit.

Mottagande museer

De museianställda som medverkade i studien visade intressanta likheter med uppdragsarkeologerna. Brist på resurser och personal återkom i intervjuer och formulär som ett vanligt problem, liksom en svårighet att hantera mängden av inkomna fynd (med det senare som en logisk konsekvens av det förra). Registrering och digitalisering av material nämndes gång på gång som ett eftersatt arbetsmoment. Även hos museerna efterfrågas tydligare riktlinjer från RAÄ,

liksom möjligheten till fler och närmare samarbeten med både arkeologer och andra kulturinstitutioner..

Föremålsarkiv används i regel på ett mångsidigt sätt av de museer som förvaltar dem. Dess material används både i de egna utställningarna och som utlån hos andra. Kulturintressenter såsom hantverkare och historiska reenactare³ låter sig inspireras av materialet, medan studenter, forskare och arkeologer använder det som referens- och forskningsmaterial. Problemen är snarare kvantitativa än kvalitativa; få informanter kunde ge konkreta siffror vad gäller samlingarnas omfång (vilket till viss del beror på hur materialet registreras - arkeologiskt massmaterial läggs ofta upp som enskilda poster med två eller flera föremål i samma post), men de siffror som angavs antyder en betydande obalans mellan input och output. Arkivet hos Informant 6 innehöll 141.000 föremål, med endast något enstaka tusental i utställningarna och ett fåtal årliga forskarbesök⁴. Fysiska besök av arkeologer var antingen mycket få eller helt frånvarande hos samtliga tillfrågade museer.

---

³ Reenactment: Engelsk term för historiskt återskapande, i vilket medverkande (reenactare) försöker återskapa händelser eller perioder ur historien så realistiskt som möjligt. Reenactment kan utföras både i pedagogiskt, underhållande och akademiskt syfte.

⁴ Vilket motsvarar drygt 1% av verksamhetens material. Över 98% används därmed inte alls.

Analys

De resultat som framkom i föregående kapitel kommer här att analyseras närmare. Analysen är menad att skapa en djupare förståelse för resultaten för att på så sätt kunna besvara studiens frågeställningar (vilket kommer att göras i textens efterföljande diskussionsavsnitt). Svaren från intervjuerna och frågeformulären ställs mot tidigare forskning, RAÄ:s riktlinjer och styrdokument. Allt material behandlas utefter studiens teoretiska perspektiv.

Uppsatsens frågeställningar är följande:

- Hur använder sig uppdragsarkeologiska institutioner av föremålsarkiv och magasinerat material?
- Hur ser förhållandet ut mellan input (mängden registrerade föremål från uppdragsarkeologiska undersökningar) respektive output (hur föremålen används och av vem) för arkeologiska objekt i museernas föremålsarkiv?
- Vilken potential kan arkeologiska föremålsarkiv erbjuda forskning, publik verksamhet och samarbete mellan institutioner?
- Vilka hinder begränsar utnyttjandet av föremålsarkiv?

Svaren från de 14 informanterna speglar inte hela Sverige. De representerar endast en del av de institutioner som byggts upp kring tillvaratagandet och hanteringen av svenska fornyfynd. Inte desto mindre tyder resultaten på att gemensamma teman existerar, som speglar strukturella för- och nackdelar inom uppdragsarkeologi och mottagande museer. Dessa är i sin tur symptom på de traditionsbundna och i vissa fall ologiska handlingsmönster som institutionell teori beskriver är typiska för mänskliga institutioner och de organisationer som existerar inom dem. Analysen är uppdelad efter tre teman som framkommit i samband med materialinsamlingen, och som kan identifieras inte bara i intervjuer och formulär, utan också i den tidigare forskningen och flera av de styrdokument som tagits fram i syfte att förbättra kvaliteten på svensk uppdragsarkeologi och hantering av dess föremålssamlingar.

Resurser

Ett återkommande ämne i både intervjuer och formulär är olika typer av brist på resurser som hämmar verksamheternas möjligheter att hantera, interagera med och använda sig av föremålsarkiv. Brist på medel, personal och arbetstid nämns av de flesta informanter. Det är förmodligen ett rimligt antagande att det förstnämnda orsakar de båda sistnämnda. Kultur och kulturmiljövård är sektorer som är notoriskt nedprioriterade vad gäller tillgång till medel, både på statlig och regional nivå. Det är viktigt att komma ihåg att även uppdragsarkeologi räknas hit, och att lågkonjunkturer drastiskt påverkar inte bara den kulturella aspekten på deras arbete, utan även byggbranschen som förser arkeologerna med nya uppdrag. RAÄ beräknade omsättningen för all uppdragsarkeologi i Sverige år 2024 till omkring 296 miljoner kronor (Riksantikvarieämbetet 2026, s. 14). För en nationell sektor är det en mycket liten summa.

Av 14 informanter nämner 12 olika slags resursbrist som ett hinder för arbetet med föremålsarkiv. Bland uppdragsarkeologer innebär detta att arkiven inte kan accessas - ofta på grund av för få arbetstimmar - medan det för anställda på museer är kopplat till den kostnad och personal som krävs för att arkivet ska kunna skötas korrekt. Samtidigt är en viss typ av resursbrist inte alltid kopplad till en viss typ av institution. Det gäller inte minst läns museer, som ofta kombinerar uppdragsarkeologi och föremålsarkiv i sin verksamhet. Både uppdragsarkeologi och museer är institutioner med grundläggande ekonomiska begränsningar, ofta beroende av statliga medel och vars arbetsuppgifter samtidigt involverar hantering av enorma antal ovärderliga föremål. Bördan ligger särskilt på museer, vilka har ansvaret att behandla dessa föremål på obestämd tid. Mottagande museer har i regel svårt att acceptera allt arkeologiskt material, särskilt på lång sikt. Samtidigt innebär varje accepterat föremål en långvarig (på pappret oändlig) kostnad (Riksantikvarieämbetet & SHM 2015, s. 25, Riksantikvarieämbetet 2026, s. 17). RAÄ ställer dessutom höga krav på museiverksamheten när föremål oundvikligen behöver kasseras, vilket ofta är en komplicerad och av museerna nedprioriterad process (Riksantikvarieämbetet 2024b:12f). I sin utvärdering av problem kring överlämning av arkeologiska föremål till museer nämner RAÄ att just detta moment ibland saknar kostnadstäckning (som ett sätt för verksamheten att spara

kostnader och öka sin konkurrenskraft), något som skulle kunna antyda att också andra moment kring föremålsarkiv medvetet stryks ur budgeten på bekostnad av kvalitet och efterarbete (Riksantikvarieämbetet 2026, s.27f, 50f). RAÄ nämner dock inte problemets koppling till en kronisk resursbrist. Problemen tycks ses som systemiska, men inte institutionella.

Tids-, plats- och personalbrist har länge ansetts som ett vanligt problem inom arkeologi och museiverksamhet. Mängden föremål som måste behandlas är både ett verksamhetsmål och källan till flera av de ekonomiska utmaningarna. Kersel (2015, s. 44f) menar att ackumulering och lagring av föremål definierades som ett globalt arkeologiskt problem redan på 1970-talet. Samma problem finns också inom föremålsarkiven, där museers knappa resurser orsakar problem med fyndhantering och registrering, och där inkomna föremål kan ligga orörda i åratal innan de tillgängliggörs (Riksantikvarieämbetet 2015, s. 39f). Informant 2 beskrev nästan uppgivet situationen: "Det är inte så att fynden är inlåsta och inte tillgängliga. De finns ju där."

Det marknadssystem som driver modern svensk uppdragsarkeologi introducerades i slutet av 1990-talet, och nämns av flera informanter såsom en avgörande omställning i hur arkeologi bedrivs jämfört med tidigare. Dess effekt på informanternas resurser påpekades inte, men beskrivs istället som indirekt: konkurrensen mellan arkeologiska aktörer bidrar till att mindre resurser läggs på fyndhantering och överlämning till mottagande museer. Informant 3 beskriver skillnaderna idag i jämförelse med innan systemet implementerades:

...när jag började här så var vi 65 personer, nu är vi nere i 30. Så allting har blivit trimmat, och det gäller även avdelning Samlingar. Resurserna för att jobba med samlingar överlag har minskat. Och så ser det ju ut på många olika ställen, att antalet personer som jobbar på läns museerna har gått ner på grund av att vi inte får lika mycket bidrag längre. [...] På 90-talet var vi jättemånga, men då var det inte konkurrens på samma sätt heller.

Informant 3, 2026

Detta stämmer bra överens med Grönwalls och Smits' iakttagelser; Grönwall (2017) identifierar marknadssystemet som ett fundamentalt skifte i svensk arkeologi som, trots att han själv argumenterar att de arkeologiska resultaten inte nödvändigtvis blir sämre, gjort att särskilt läns museerna har svårt att hävda sig på den uppdragsarkeologiska marknaden och att samarbete mellan aktörer försvåras.

Smits går ännu längre, och menar att “*Befintliga samlingar* har en underordnad roll i uppdragsarkeologin eftersom ekonomiska begränsningar oftast inte tillåter någon djupare bakgrundsforskning i föremålsarkiven” (2019, s. 137). Peter Carelli (2026) gör samma iakttagelser. Han menar att museer idag generellt måste göra mer med mindre resurser än någonsin tidigare, och att det påverkar samtliga aspekter av föremålsarkiven, från hur många föremål som kan registreras och digitaliseras, till hur mycket forskning som kan bedrivas på det material som finns tillgängligt.

Direktiv och riktlinjer

Den infrastruktur och de processer som byggts upp kring föremålsarkiv, och de kanaler genom vilka material tillförs arkiven, är beroende av direktiv och riktlinjer utarbetade av ansvariga beslutsfattare. Även här tycks det finnas ett behov, både från uppdragsarkeologer och samlingsansvariga, om tydliga riktlinjer. För arkeologer innebär detta framför allt rutinerna kring överlämning av fynd till det mottagande museet: vilket material som efterfrågas, hur det ska behandlas, när det måste skickas in och hur noggrant det ska vara registrerat. Enligt informanterna är dessa riktlinjer ofta vaga - framför allt skiftar de från museum till museum:

Egentligen skulle man jobba effektivare från början. Man skulle ha tydligt klart för sig hur olika museer vill ha [materialet] levererat från början. Det är svårt att göra redan i fält, men att man när man går igenom materialet från början kan sortera det på ett sätt som de är nöjda med. Som det är nu blir det sällan så.

Informant 4, 2026

Huvilas analys av svensk arkeologisk arkivering (2016) identifierar oklara ansvarsroller som ett återkommande problem. RAÄ:s kartläggning av arkeologisk gallring bekräftar att samma situation existerar vad gäller överföring av fornyfynd till föremålsarkiv; direktiven från den egna myndigheten och mottagande museer beskrivs som otydliga, med upprepade standardfraser istället för ett språk som speglar en förståelse för processens komplexa natur. Rapporten efterfrågar mer dialog kring hur arbetet sker i praktiken, samt en övergripande diskussion kring vad som tas till vara, varför det sparas, åt vem, av vilka skäl och så vidare, vilket i nuläget tycks saknas (Riksantikvarieämbetet 2018, s. 14f).

Vad gäller museer med föremålsarkiv har RAÄ försökt effektivisera fyndhantering från arkeologiska utgrävningar. Dess rapport från 2015 föreslår en rad åtgärder, men de flesta innebär i praktiken en högre arbetsbörda för museet och dess förmåga. Mycket lite har att göra med tydligare riktlinjer över vad som gäller och hur arbetet bör skötas (Riksantikvarieämbetet 2015, s. 48-61). Detsamma gäller deras vägledning kring fyndmaterial (2024b); riktlinjerna uppmanar till noggranna rutiner för att tillvarata och konservera de fynd som påträffas i fält, men den exakta relationen mellan arkeologer och föremålsarkiv utreds inte, och texten fastställer inte heller vilka materialmängder det rör sig om, museernas interna fyndhanteringsprocess eller långsiktiga planer på bevaring. Här anser Peter Carelli att RAÄ har en möjlighet att ta större initiativ vad gäller riktlinjer:

Vi har lagstiftning och tillsynsmyndigheten är den som då ska säga att "så här kan man tolka lagen, och så här kan man inte tolka lagen". RAÄ har ju en möjlighet att tänja på gränserna och peka på riktningar och sådär men de senaste 10, 15, 20 åren har RAÄ varit extremt tyst. De säger i princip ingenting. Och det betyder att då [...] finns ingen som trycker på i någon riktning utan det är länsstyrelserna som delar ut uppdrag enligt kulturmiljölagen och det är uppdragsarkeologiska aktörer som utför uppdragen enligt de beställningarna. [...] Då hade RAÄ kunnat jobba aktivt med att faktiskt förändra, förnya föreskrifterna och så vidare. Jag hävdar nog att man i vardagen känner det här; att det saknas en tillsynsmyndighet som hjälper till och för uppdragsarkeologins utveckling framåt. Det är ingen annan som kan det utom RAÄ.

Peter Carelli, 2026

Vivian Smits anser att ansvaret även ligger på politisk nivå. Hon menar att kulturpolitiken sällan förtydligar vad som bör prioriteras, hur det ska hanteras och vad som anses relevant inom uppdragsarkeologins bidrag till kulturarv. Målen är helt enkelt för diffusa (Smits 2019, s. 1f).

Kanske kan den otydlighet som ibland utmärker direktiven förklaras med något som kom upp i Carellis intervju: att synen på arkeologiska föremål har förändrats de senaste decennierna, och att regelverket helt eller delvis inte hunnit anpassas därefter. För 30 år sedan låg själva föremålen ofta i fokus för arkeologisk forskning, men idag ses de snarare som hjälpmedel att sätta i större kontextuella samband för att förstå själva fyndplatsen. Detta gäller framför allt i skrivandet av arkeologiska rapporter, där fyndmaterial idag används för att tolka platsen ur ett större perspektiv (se Gustafsson & Magnusson Staaf 2001). Det är logiskt att nya teoretiska och metodologiska arbetssätt i fält introduceras i en takt där äldre

riktlinjer inte får tillräcklig tid att omformuleras efter den nya verkligheten. Ur ett arkivvetenskapligt perspektiv kan motsvarigheter till Cooks paradigmskiftet kanske urskiljas i arkeologins skiftande metodologi.

Carellis uppmaning till RAÄ speglas delvis i myndighetens senaste skrifter, inte minst utvärderingen av överlämningsprocesser från 2026. Texten är en indikation på att det finns en medvetenhet om att otydliga riktlinjer är vanliga, och det existerar en vilja att förbättra situationen. Frågan är om den rätta inställningen existerar. *Överinseende. Processen för överlämning av arkeologiskt fyndmaterial* och liknande skrifter erbjuder förnuftiga men också byråkratiska svar på problem, där bördan att lösa dem oftare läggs på museer och arkeologer än på ansvariga myndigheter. Dessa tendenser tycks spegla Eriksson-Zetterquists tankar kring hur enskilda personer har svårt att förändra institutioners konventioner, även om man är medveten om att förändring är nödvändig (2009, s. 20).

Samarbete och kommunikation

Det tredje temat är den brist på kommunikation och samarbete som tycks definiera både arkeologi- och museibranschen i Sverige. Flera informanter efterfrågade just bättre möjligheter att kommunicera och samarbeta. Detta gällde både inom och utanför den egna organisationen.

- Fyra informanter önskade bättre dialog mellan arkeologer och museer, framför allt gällande fyndhantering och överlämning av material.
- Två informanter önskade bättre möjligheter till samarbeten mellan organisationer, exempelvis inom pedagogik och forskning.
- Två informanter önskade bättre kommunikation inom den egna verksamheten.
- Två informanter önskade bättre kommunikation med andra verksamheter, inklusive ansvariga myndigheter.

Förmågan att skapa och upprätthålla meningsfulla relationer med andra organisationer tycktes både vara ett lika eftertraktat som svåruppnåeligt mål för flera av informanterna. Även vad gäller föremålsforskning tycks samarbeten mellan institutioner vara ovanliga, vilket flera menar är en nedgång jämfört med tidigare:

Vi har ett mål som inte är så lätt att uppnå, och det är att överbrygga universitetsforskning och uppdragsarkeologi.

Informant 4, 2026

...för 20-30 år sedan så var uppdragsarkeologin och forskningsarkeologin ganska nära varandra. Det var samma personer som deltog på båda sidor. Idag har det blivit en väldigt stor uppdelning, där universiteten står väldigt långt ifrån kulturvärden än uppdragsarkeologin. Jag tycker att [uppdragsarkeologiska företag] är väldigt skickliga, men de är för isolerade.

Peter Carelli, 2026

Få informanter säger rent ut att de känner sig isolerade, men deras målsättningar speglar tydligt en önskan att förenkla möjligheterna att arbeta och samtala med verksamheter inom eller associerade med den egna branschen. Ännu färre nämner större systemiska skäl till samarbetssvårigheter. De som gör det pekar dock ut konkurrens som den huvudsakliga anledningen. Att uppdragsarkeologer och museer har svårt att samarbeta med varandra och mellan systerverksamheter kan dels förklaras med de två ovanstående teman - brist på resurser och osäkerhet kring riktlinjer - men också på själva marknadssystemet. Konkurrens mellan arkeologer och museer skapar en miljö där samarbete helt enkelt inte uppmuntras (se Grönwall 2017, s. 48).

Min ambition är att museerna, både regionala och andra, ska se möjligheterna i vår verksamhet att i dialog med oss [uppdragsarkeologer] kunna bedriva pedagogisk verksamhet och förmedlingsarbete. Det tycker jag skulle vara toppen. Riktigt så har det inte blivit eftersom många av, inte minst de regionala museerna, har egen uppdragsverksamhet. Så där finns det en motsättning där läns museerna många gånger uppfattar oss som en konkurrent. Och det är vi ju när det kommer till uppdragsarkeologin.

Informant 2, 2026

Problematiken kring samarbeten mellan verksamheter som borde ha möjligheterna att arbeta tillsammans, åtminstone i fråga om att skapa kvalitativ kulturvård, leder till den långt större (och likaledes obekväma) frågan vilka de reella vinsterna inom ett konkurrensbaserat marknadssystemet egentligen är. Är de verkligen större än det som kan vinnas från en arbetsmiljö där samverkan kommer mer naturligt? Att efterfrågan finns hos informanterna, och att deras önskemål speglas i forskningen om kurationskrisen som går decennier tillbaka, tyder på att frågan åtminstone behöver diskuteras. Ytterst ligger ett sådant beslut dock på politisk nivå.

En mindre och mer specifik aspekt som återkom i både intervjuer och formulär är det faktum att samtliga museer tycks ha egna, ofta äldre, databaser som inte alltid är kompatibla med främmande system. När arkeologiska föremål registreras och digitaliseras riskerar de därför att bli mindre tillgängliga istället för tvärtom. Bland informanterna efterfrågade två av fyra uppdragsarkeologer gemensamma eller åtminstone standardiserade system för digitala samlingar (Informant 2 påpekar att det “verkligen skulle ha hjälpt” att ha en plattform där arkeologer och andra kunde söka i alla museers föremålssamlingar), medan fyra museer önskade tillgängliggöra sina egna digitala samlingar bättre än vad de i nuläget är förmögna till. Både Huvila och Jansson nämner avsaknaden av gemensamma datasystem och plattformar, och efterlyser nya informationsstrukturer som bättre kan tillgodose de behov arkeologer, forskare och intresserad allmänhet har av digitala föremålsarkiv (Huvila 2016, s. 18f, Jansson 2023). I sin avhandling menar Fredrik Gunnarsson att problemet börjar redan på utgrävningarna. Förutsättningar för att skapa “relevant digital kunskapsproduktion” är ofta begränsade inom uppdragsarkeologi, och gemensam infrastruktur, nödvändiga resurser och i flera fall viljan hos berörda aktörer att förändra situationen saknas. Liksom Huvila och Jansson efterfrågar han en nationell informationsinfrastruktur, delvis framarbetad av universiteten, där kunskapsutveckling mellan uppdragsarkeologer och mottagande museer prioriteras (Gunnarsson 2022, s. 131ff).

Berörda forskare och informanter är överens om att frågan kring samarbete mellan uppdragsarkeologi, mottagande museer och ansvariga myndigheter kräver uppföljning. Huvila uppmanade till en nationell insats för att utveckla system som passar berörda aktörers behov, parallellt med en centraliserad samordning för att underlätta användningen av sådana system (Huvila 2016, s. 23f). Carelli efterfrågar också insatser på nationell nivå. Framför allt menar han att det krävs en noggrann utredning av föremålsarkiven, inte bara deras tillgänglighet för arkeologer utan även kostnaderna för deras underhåll, deras innehåll samt deras output (Carelli 2026). En sådan utredning skulle i längden också kunna ta upp frågan kring marknadssystemets för- och nackdelar. Det är iögonfallande att dessa inte kunnat kvantifieras trots att de varit implementerade i 30 år. Oavsett vilka resultaten en sådan utredning skulle kunna producera kan de förhoppningsvis på sikt leda till bättre arbetsförhållanden och förutsättningar, både för arkeologer och

kuratorer, liksom bättre möjligheter att utnyttja de föremålsarkiv där så mycket finns samlat men så lite har kunnat utnyttjas.

Diskussion

Förhållandet mellan uppdragsarkeologer och föremålsarkiv i Sverige är komplext och svåröverskådligt. Ett stort antal institutioner, från privata organisationer till statliga myndigheter, är inblandade och spelar roller i ett nationellt system vilket ingen tycks ha en god överblick av. Vad som kan sägas - och som jag valt att fokusera på i denna studie - är att förhållandet karakteriseras av en rad problem som studiens informanter är medvetna om och vill motverka. Detta avsnitt är uppdelat i tre stycken, av vilka det första kommer att sätta informanternas svar i förhållande till tidigare forskning kring den så kallade kurationskrisen. Därefter följer en diskussion kring hur de strukturella problem som identifierats kan motverkas och hur föremålsarkiv skulle kunna anpassas för att bemöta dagens utmaningar. Slutligen förs ett kort resonemang kring arkivvetenskapens roll i denna studie, samt hur arkivvetenskapliga perspektiv skulle kunna användas i arbetet mot de institutionella och strukturella problem kring arkeologiska föremålsarkiv som identifierats.

Strukturella problem

Brian Fagan skrev 1995 en kort men effektiv artikel om den systemiska obalans mellan arkeologiskt fältarbete och efterarbete, i vilket fokus ligger på fältarbete på bekostnad av det nödvändiga men mer tidskrävande efterarbetet. Resultatet blir en obalans också inom forskning, eftersom nya utgrävningar utförs samtidigt som resultaten från äldre projekt ännu inte hunnit publiceras. Han kallade fenomenet arkeologins "smutsiga hemlighet" (Fagan 1995, s. 15f). Senare forskare som Barbara Voss och Morag Kersel vidareutvecklade Fagans argument. De menar att samma fenomen också påverkar de museer och magasin vilka måste ta hand om arkeologiskt material; ständiga utgrävningar skapar en jämn ström föremål, men utan resurserna att kunna förvalta dem skapas ett ohållbart system där nytt material ständigt förs in men lite eller ingenting görs med det. Voss kallar fenomenet för en kurationskris, en kris som inte kommer att lösas förrän registrerings- och forskningsprocesserna får samma metodologiska och teoretiska

status som arkeologiska utgrävningar. Mängden föremål kräver helt enkelt en förändring i arkeologers prioriteringar (Kersel 2015, Voss 2012, s. 166, se även Smits 2019, s. 138).

Flera av de informanter som tagit del av studien angav siffror och omständigheter som antyder att den arkeologiska kurationskrisen redan existerar i svenska föremålsarkiv, och har gjort det i årtal; det finns en enorm obalans mellan arkivens storlek och antalet forskare och arkeologer som utnyttjar dem. Konsekvenserna för en sådan kris är i det korta loppet platsbrist i arkiven. De långsiktiga konsekvenserna riskerar att bli betydligt allvarigare.

Om vi bara samlar in utan att göra någonting med [fyndföremålen], så är jag rädd för att de blir meningslösa till slut. De blir statistik, helt enkelt. [...] Jag tror också att museerna börjar bli mätta; de tar emot och tar emot, men det sker inte speciellt mycket utställningar och det forskas inte jättemycket, utan det finns, är jag rädd för, någon slags brytpunkt där museerna snart säger "Nu räcker det. Vi har inte råd med mer".

Peter Carelli, 2026

Samtidigt är institutionaliserade system svåra att förändra. De representerar en social ordning som i sin tur ger upphov till både officiella och inofficiella regelverk. Enligt Eriksson-Zetterquist (2009, s. 20) har individer, och till och med organisationer inom systemet, svårt att ens ifrågasätta dess etablerade mönster. Och det arkeologiska systemet i (och utanför) Sverige är definierat av grävningar som genererar fyndmaterial. Björn Nilsson beskriver det som en ostoppbar maskin, i vilken grävning uppmuntras långt mer än föremålshandling och forskning (Nilsson 2011).

Ett återkommande fenomen i intervjuer och formulär var att de flesta informanter nämnde problem som kan sägas vara systemiska, men att få kritiserade det rådande systemet i sig. Avsaknad av medel, personal- och tidsbrist, avsaknad av samarbetsmöjligheter och kommunikationsbrist nämndes alla, men sådana vardagliga utmaningar sattes sällan i en större kontext. Det verkar finnas en begränsad möjlighet - eller vilja - att kontextualisera institutionella svagheter. Kanske kan det bero på den allmänt höga arbetsbördan. Att analysera, än mindre ifrågasätta, institutionella problem i ett nätverk av komplexa processer på nationell nivå är svårt när arbetet samtidigt är präglad av högt tryck fördelat på ett

fåtal anställda. Även här har Carelli synpunkter, vilka delvis överlappar med forskare i institutionell teori (se Eriksson-Zetterquist ovan), men som även anspelar på den arbetsmoral som (inte minst i mina egna erfarenheter) ofta utmärker arkeologer; arbetet är en livsstil och en passion, där man gör vad man kan oavsett om systemet är optimalt eller ens hållbart.

När man är verksam inom uppdragsarkeologi så är man verksam inom ett system. Och det är liksom bara att gilla det. Varken man gör det eller inte [...] Man biter ihop och drömmer inte om en annan värld utan det är den man har. Men visst finns det en önskan bland många att det utvecklas och hittas nya vägar. Det var väldigt länge sedan som det gjorde det.

Peter Carelli, 2026

Bland de informanter som talar om systemiska eller institutionella problem är det framför allt äldre anställda med lång erfarenhet av arbetsförhållanden och förändringar att jämföra med. De som upplevt införandet av marknadssystemet gjorde ofta en poäng av att nämna det (ämnet kom upp i fyra av fem intervjuer). Av 14 informanter var bara en uttalat positiv till den konkurrens som definierar dagens arbetssystem. Övriga uttalade sig negativt eller inte alls.

Det grundläggande 'skälet' till att arkeologiska fynd tas tillvara är enligt RAÄ följande:

Uppdragsarkeologi utförs på uppdrag av det allmänna [och] resultaten ska vara tillgängliga för myndigheter, forskare och allmänhet. [...] Resultaten från undersökningarna i form av rapportering, fornyfynd och dokumentationsmaterial ska bevaras för framtiden samt göras tillgängliga och användbara för de målgrupper undersökningen riktar sig till. [...] En arkeologisk undersökning ger kunskap om historiens människor och platser, vilket dessutom kan ge oss nutida människor en inblick i kulturlandskapets utveckling, förändringens betydelse i historien och samtiden, samt ge perspektiv på tillvaron och vår egen plats i det långa tidsperspektivet.

Riksantikvarieämbetet 2024a, s. 5f.

Arkiven är således menade att användas som en källa för kunskap, forskning och förmedling. Informanterna till studien bekräftade att så är fallet, men att denna output inte står i proportion till samlingarnas omfång. Vivian Smits argumenterar för att uppdragsarkeologi, konservering och museiverksamhet bildar en institutionell treenighet som är vital för förvaring och skapande av vetenskapligt och pedagogiskt material. Samtliga delar av treenigheten är avgörande för att systemet ska fungera, men systemet är skört; varje beslut kan få stora

konsekvenser för hur kulturarv bevaras och tolkas, och den kulturpolitik som styr riktlinjerna förtydligar sällan vad som bör prioriteras, hur det ska hanteras och vad som anses relevant. Både metoder och mål kring föremålsarkiv är ofta diffusa (Smits 2019, s. 1f). Befintliga samlingar, menar hon, har dessutom “en underordnad roll i uppdragsarkeologin eftersom ekonomiska begränsningar oftast inte tillåter någon djupare bakgrundsforskning i föremålsarkiven.” Under sådana förhållanden riskerar insamling och bevarande av föremål bli ett självändamål, separerat från möjligheten att tillgängliggöra deras potential för både forskare och allmänheten (ibid. s. 137f).

Slutligen speglar informanternas efterfrågan av bättre samarbetsmöjligheter Smits argument för att “treenigheten” uppdragsarkeologi, konservering och museiverksamhet i dagsläget arbetar under en organisationsstruktur där enskilda aktörer är isolerade och inte kan kommunicera effektivt:

Det framträder tydligt hur utvecklingen av de olika disciplinerna inte går att se separata från varandra och hur skapandet av kulturarvet historiskt sett har varit en gemensam angelägenhet. Med new public management har den kulturarvsskapande processen dock sakteligen utvecklats till en organisationsstruktur i vilken enskilda aktörer arbetar i oberoende stuprör. Stuprören är utformade som organisatoriskt och ekonomiskt avgränsade enheter, oftast i form av ekonomiskt särskilda specialistverksamheter. Resultatet är ett fragmenterat verksamhetsfält med otydliga övergripande mål och hinder i samarbetet emellan enskilda verksamheter...

Smits 2019, s. 137.

I en sådan miljö berövas föremålsarkiven sin potential som referens- och forskningsresurs, då uppdragsarkeologer och andra museer inte har tid eller medel att besöka och använda dem, samtidigt som den egna organisationen inte har medel eller personal för att registrera och tillgängliggöra allt material de förfogar över. Samtliga informanter som var ansvariga för föremålsarkiv (1, 3, 6-8, 10, 12-13) vittnade om en situation i vilken de inte har möjlighet att utnyttja arkiven till sin fulla potential - i flera fall ens en bråkdel. Samlingar med hundratusentals föremål, där samtliga innebär en konstant kostnad i plats och underhåll, används i bästa fall av en handfull arkeologer och forskare årligen. I det läget måste frågan ställas:

Om föremålsarkiv inte används, vad är poängen med dem?

Vad som kan göras och hur

Som tidigare nämnt är RAÄ såsom ansvarig myndighet kring kulturmiljövård medveten om många av de problem som ansätter uppdragsarkeologi, överlämning av fynd till museer och själva föremålsarkiven. Myndigheten har flera gånger påtalat de olika problemens omfattning och gett förslag till lösningar (se Riksantikvarieämbetet 2015, 2018, 2026). Förslagen är dock ofta vaga. Texternas slutsatser tenderar att vara uppmaningar till relevanta aktörer att finslipa de byråkratiska processerna och uppmaningar. Initiativ från RAÄ själva lyser ofta med sin frånvaro (ibid.). Samtidigt måste man komma ihåg att RAÄ är en policymyndighet sårbar för samma institutionella fällor som de arkeologiska och pedagogiska aktörer de har ansvar för. Deras respons på systemiska problem kan lätt begränsas av institutionalisering och habitualisering i den egna arbetsmiljön (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 15f). Oavsett om så är fallet tenderar RAÄ att granska situationen på liknande sätt som många av informanterna: enskilda problem sätts sällan i ett större samband och kan därför inte identifieras som systemiskt. Enskilda problem kan motverkas med teoretiska och metodologiska 'plåster', men det löser inte kurationskrisens grundläggande problematik; föremålsarkiven saknas plats och resurser, och stora mängder föremål fortsätter att komma in.

Denna grundläggande problematik är intimt förknippad med frågan hur vi bör förhålla oss till arkeologiska föremål, och varför. Föremålsarkiv är onekligen en resurs, men hur bör deras värde jämföras med kostnaden för att upprätthålla dem? Här kan Thompsons skräpteori komma till nytta. Skräpteori erbjuder en bra utgångspunkt när prioriteringar fastställs (vad som anses värt att bevara) och naturliga krafter (såsom nedbrytning) stöts mot kulturella strukturer (tanken att fornminnen måste bevaras). Den påminner också om att fornfynd innehar ett subjektivt värde, och att olika samhällsfilosofer påverkar attityden kring vad som anses värdefullt. Exempelvis hur politiker fattar beslut utifrån de kostnader som föremålsarkiven innebär, med eller utan hänsyn till innehållets kulturella betydelse (Thompson 2017, s. 100f, 234ff). Det kan också handla om enskilda museer väljer att hantera sina föremål. Enligt Matilda Sahlin finns en tydlig tendens bland svenska museer att inte gallra i historiska eller arkeologiska samlingar. Där

värderas föremålsens kulturella kapital högt, på bekostnad av utrymme och andra resurser. Hon betecknar det som både en moralisk och juridisk problematik (Sahlin 2018, s. 36f).

Kan systemet sägas vara ekonomiskt hållbart? Forskare inom ämnet anser inte att så är fallet. Forskningshistoriken antyder en långvarig oro bland forskare och experter. Peter Carelli är en av de senaste i en lång rad som undersökt och varnat för en kurationskris och dess effekter. Men om situationen inte är hållbar nu eller i den snara framtiden, vad finns det då för lösningar?

Flera av de forskare som nämnts i studien har kommit med egna förslag på hur situationen kan förbättras. Brian Fagan (1995) menar att speciella rapportskrivare i arkeologiska verksamheter skulle kunna köpa mer tid åt efterarbete och fyndhantering. Barbara Voss föreslår ett metodologiskt skifte där arkeologins resurser delas mer jämlikt mellan grävning och efterarbete (Voss 2012). Morag Kersel föreslår liknande skiften, men argumenterar även för en ökad gallring inom försummade föremålsarkiv som inte utnyttjas (Kersel 2015, s. 47f). Fredrik Gunnarsson (2022) och Ina-Maria Jansson (2023) presenterar förslag på hur digitalisering av samlingar och byggande av digital infrastruktur kan öka tillgängligheten till föremålsarkiv. Båda lyfter behovet av ökat samarbete mellan arkeologer och museer. Vivian Smits menar att satsning på digitalisering, nationella och regionala forskningsöversikter samt tydligt formulerade verksamhetsmål är nödvändiga verktyg för att lösa en svensk kurationskris och bryta isoleringen mellan arkeologer, museer och myndigheter (Smits 2019, s. 138). Markus Ahlberg är inne på samma spår när han i sin ABM-uppsats drar slutsatsen att de sociala band som existerar mellan arkeologiska institutioner är av stor vikt för det nationella kunskapsutbytet, och att kommunikationen ofta upprätthålls trots, snarare än tack vare, det marknadsekonomiska systemet (Ahlberg 2025, s. 51).

Mindre teoretiska och metodologiska förbättringar kan göra stor skillnad för enskilda verksamheter, men att förändra uppdragsarkeologin och hanteringen av föremålsarkiv på nationell nivå är en helt annan utmaning. Ändå är systemisk omstrukturering något som återkommer hos forskare som anser att situationen i dagsläget inte är hållbart. Isto Huvila argumenterar för att det finns en utbredd

oförståelse hos både arkeologer och museianställda kring de system som driver deras verksamheter, liksom för hur deras respektive verksamheter egentligen fungerar. Han menar att centraliserad kontroll är nödvändig för att möjliggöra koordinering mellan verksamheter och upprätthålla kvalitativ samordning på lokal nivå (Huvila 2016, s. 26). Peter Carelli driver frågan ännu längre när han argumenterar för ett grundläggande skifte i hur arkeologi utförs, och därigenom vilket material som hamnar i föremålsarkiven. Detta skifte innebär som nämnt (s. 44) att huvuddelen av arkeologiskt fyndmaterial gallras innan det skickas iväg till mottagande museum. En noggrann undersökning genomförs av materialet innan det destrueras. Detta skulle drastiskt minska trycket på föremålsarkivens utrymmen eftersom huvuddelen av nyupptäckta föremål aldrig skulle nå dit. Det skulle även lösa många av de logistiska problem som idag förekommer vid överlämning av material.

Carelli: Vad ett sånt här system skulle innebära är att det kommer kosta jättemycket pengar nu, att analysera alla fynd [...], men det tar ju bort övriga kostnader som då skulle varat i evigheters evighet i ett magasin. Så det är som att flytta kostnaden från "evighetskontot" till dagens konto, helt enkelt.

Intervjuare: Lite av en investering. Mer nu, mindre sen.

Carelli: Så kan man säga. Men då är det ju också viktigt att det blir meningsfull kunskap.

Peter Carelli, 2026

Är ett sådant förslag genomförbart? Eller ens möjligt?

Den infrastruktur som byggts upp kring uppdragsarkeologin skulle behöva omarbetas. Det skulle kräva tid och resurser, men det innebär inte att det är ogenomförbart. RAÄ:s riktlinjer är i slutändan resultatet av politiska beslut, och sådana förändringar som Carelli föreslår måste ske på politisk nivå.

Det direkta motargumentet till hans förslag har att göra med framtida möjligheter. Studiet av benmaterial är ett bra exempel; för 100 år sedan kunde djur- och människoben inte säga forskare mycket⁵, medan de idag utgör en enorm kunskapskälla vad gäller C¹⁴-prover och DNA-analyser. Alldagliga och idag lågt prioriterade föremål kan mycket väl erbjuda möjligheter för framtida forskning vi

---

⁵ Tvärtom kunde de användas i direkt ovetenskapliga sammanhang, såsom rasbiologiska "studier".

idag inte kan förutse. Gallring eliminerar sådana möjligheter. Vi vet heller inte vilka ekonomiska investeringar som erbjuds arkeologi och kulturvård i framtiden. Kultursektorn kan mycket väl urholkas ännu mer än idag, vilket skulle innebära en än högre press på sektorn vad gäller att skära ner på personal, forskning och behandling av föremål. Carellis argument till motargumenten är att drastiska åtgärder som hans skulle kunna inspirera till att utveckla mer effektiva metoder och redskap från ett stagnerat system:

Intervjuare: Men om man då håller sig till ett urval, som du säger, då måste ju det urvalet vara representativt och det kan vi ju inte alltid säga att det är... Men det kanske skulle kunna vara en medelväg?

Carelli: Ja, jag säger ju inte att [min lösning] är den ultimata, utan det handlar om att vi flyttar pengarna, vi lägger kraften där vi genererar mer energi i föremålsmaterialen - det kan ju faktiskt leda till att den där manicken utvecklas, eller hur? Att det vi inte har idag blir utvecklat just för att vi trycker in energin. [Och jag tycker att] det är lite så med svensk arkeologi att man är så rädd att mista det man har...men vi skrapar ju ändå bara på ytan: massor med fornlämningar är förstörda genom markingrepp, medvetna eller omedvetna plundringar och så vidare. Det är ju inte så att vi går runt i ett paradiset där allting är bevarat. [Jag tycker att man måste mäta] samhällsnytta med samhällskostnad.

[...]

...om det nu är en fördel eller en nackdel med mitt system... Jag tror aldrig att man skulle kunna genomföra det totalt och säga att alla fynd som grävs upp ska destrueras [...] Det är omöjligt för det beror så mycket på vilka grävningar och hur lokal opinionen och intresset är och vilken typ av föremål. Utan jag skulle nog vilja vända på att säga att mitt förslag är hårdhänt, [men det] betyder också att du pumpar in ny energi. Du skapar en massa ny kunskap.

Peter Carelli, 2026

Ingen kan säga hur framtida forskning av arkeologiska föremål - ett avgörande argument för att bevara huvuddelen av arkivens material - kommer att se ut, eller i vilken omfattning. Den svenska uppdragsarkeologin, RAÄ:s riktlinjer för fyndhantering, museers riktlinjer för föremålsarkiv och olika förslag på förändring av systemet bottnar alla i en gemensam frågeställning: vad är de acceptabla kostnaderna för att bevara föremål som inte används?

Uppsatsen kan inte erbjuda ett svar, utan endast en uppmaning att förändring behöver ske. Förhållandet mellan svenska uppdragsarkeologer och föremålsarkiv kompliceras av ett flertal systemiska problem som kommer att göra situationen ohållbart om ingenting görs. Redan 2015 uppmanade Morag Kersel till en global diskussion inom arkeologins högre akademiska, statliga och regionala nivåer för ett nytt paradigm där de grundläggande problemen diskuteras. "Our new paradigm should be that the best deaccession policy is a good accession policy." Allt som arkeologin gräver upp kan med andra ord inte sparas för evigt (Kersel 2015, s. 53). Peter Carelli uppmanar till samma sak när han dels presenterar sin nya radikala metod för att minska på mängden föremål i arkiven, dels uppmanar ansvariga myndigheter och aktörer att genom dialog komma fram till bättre lösningar än hans egen. Lösningar på alla problem, menar han, börjar med att man accepterar att de existerar, och att man talar om dem:

Då lägger man det på bordet och man diskuterar och det är där man börjar se lösningar också som skulle kunna utvecklas. [...] av olika anledningar ligger [fynden och föremålen] inte allra högst i kurs just nu. Och det handlar om prioriteringar och andra val och så vidare. Men för att de inte ska glömmas bort tycker jag det är jättebra att du sätter fokus på det. För hur ska vi ha det framöver? Ska vi bara rulla på så här i 10 år till, 20 år till, 30 år till? Det är ju trist att vakna om 30 år [och fråga] "hur kunde de vara så dumma på 2010- och 20-talet? De bara fortsatte. De kunde ju gjort så här istället."

Peter Carelli, 2026

Arkivvetenskapens roll

Mitt eget bidrag till en sådan potentiell diskussion är förutom denna studie (som påtalar behovet av och viljan till förändring) förslaget att också inkludera arkivvetenskap som teoretiskt och metodologiskt komplement. Man kan fråga sig varför denna studie skrivits inom en arkivvetenskaplig utbildning istället för en arkeologisk eller museologisk dito.

Svaret är att uppdragsarkeologi idag är 'fångat' i ett system där mottagande museer fungerar som en separat entitet, där samarbete och kommunikation inte är givna faktorer. Om situationen ska ändras måste man dels förstå hur arkeologer arbetar (och under vilka begränsningar) för att sedan kunna diskutera vilka roller arkeologen och antikvarien kan spela i förhållande till varandra. Informanternas

svar har gett olika perspektiv som tillsammans kan förklara status quo och vad som behöver förändras. Arkeologers och museologers perspektiv räcker därför inte till för att ge en god överblick. Det krävs tvärvetenskapliga perspektiv som inte är bundna till gamla mönster.

Bethany Anderson identifierar arkivvetenskap och arkeologi som kontextbaserade vetenskaper, där bådas material är beroende av att kontexten behandlas noggrant. Hennes artikel utforskar hur de båda fälten överlappar varandra och vad deras respektive forskare kan lära sig av varandras metoder (Anderson 2024). Arkivvetenskapen spelar även en roll redan via museisamlingarna, vilka benämns som föremålsarkiv i studien. Dessa samlingar fungerar i praktiken som analoga arkiv med föremål istället för pappershandlingar, men existerar i en museikontext. En viktig - och för uppsatsen avgörande - skillnad mellan de båda vetenskaperna är gallringsmetoder. Inom arkeologiska föremålsarkiv är dessa sällan omfattande (se Sahlin 2018), medan mer konventionella arkiv ofta har noggranna processer att gallra även sådant som teoretiskt skulle kunna vara historiskt intressant. Terry Cooks varning om arkivariers irrelevans ifall de inte anpassar sig efter sin egen historia och nutidens möjligheter kan absolut också appliceras på arkeologer och museologer (se Cook 2013, s. 116f). Ställt mot ett grundläggande problem inom svensk kulturvård - ett uppdragsarkeologiskt system i vilket mängder med föremål levereras till museer där de sedan inte gallras eftersom de räknas som alltför värdefulla - framstår arkivvetenskapliga perspektiv som ett möjligt alternativ till att förbättra sakernas tillstånd. Om arkivvetenskapens gallringsmetoder applicerades på museers föremålsarkiv, möjligen i kombination med forskares metodologiska förslag i föregående stycke, kan en pågående kurationskris kanske stävjas.

Slutsatser

Syftet med denna studie har varit att utreda vilken roll museernas föremålsarkiv spelar för uppdragsarkeologiska institutioner i Sverige, och hur materialet kan användas, och vilken betydelse de har i praktiken gentemot betydelsen de är menade att ha. Uppsatsens mål har varit att bidra med kunskap om förhållandet mellan uppdragsarkeologi och föremålsarkiv samt de utmaningar och möjligheter som existerar. Utifrån de resultat som presenterats, analyserats och diskuterats i ovanstående avsnitt har jag kunnat dra följande slutsatser:

Svenska föremålsarkiv är omfattande och har en stor potential

Det finns i dagsläget ett trettiotal museer som tar emot fynd från arkeologiska utgrävningar. De föremålsarkiv som fynden hamnar i är i regel både omfattande och mångsidiga, med objekt som inte bara är nyligen uppgrävda, utan resultat av äldre arkeologiska ingrepp, gåvor ur privata samlingar, *etcetera*. Varje arkiv är unikt, skapat utifrån museets historia och förutsättningar, men de arkeologiska samlingar som studiens informanter arbetar med är alla mycket stora. De siffror som angavs varierade mellan 70.000 och 141.000 föremålsposter, vilka motsvarar ett ofta mångdubbelt större antal faktiska föremål (Informant 6, som angav den högsta siffran, gissade att 141.000 poster motsvarar ungefär en miljon föremål).

Förenklat har föremålsarkiv två syften: framtida forskning (för arkeologer och forskare) och förmedling (för allmänheten). Vad gäller framtida forskning är arkivens användningsområden mångsidiga. Arkeologer, forskare, studenter, hantverkare och reenactare använder alla museers arkeologiska föremålsarkiv. Vad gäller uppdragsarkeologer används arkivsamlingarna huvudsakligen som en källa till referensmaterial. I samband med rapportskrivning kan fornfynd i föremålsarkiv användas i jämförande studier eller statistiska analyser av föremål. Även forskare utanför uppdragsarkeologin kan använda arkeologiska föremålsarkiv i olika slags studier; samtliga informanter anställda på museer nämner forskarbesök som ett användningsområde för samlingarna. Intressant nog efterfrågar även de informanter som arbetar inom uppdragsarkeologi möjligheten

att använda arkiven till egen forskning. Anledningen till att det inte sker är i regel tidsbrist.

Svenska föremålsarkiv har en input som inte står i proportion till dess output

Varje år utökas föremålsarkiven i och med att nya arkeologiska utgrävningar genomförts och dess fyndmaterial behöver placeras i säkert förvar. Mottagandet av arkeologiskt material blottlägger den obalans som utmärker den så kallade kurationskrisen inom den globala arkeologin; stora mängder föremål grävs upp och arkiveras, men mycket lite görs med föremålen efter att de hamnat i ett föremålsarkiv. Obalansen är i flera fall mycket tydlig: Informant 6 föremålsarkiv, med 140.000 registrerade föremålsposter, hade år 2025 registrerat endast fem forskarbesök. Informant 9 och 10, vars arkiv innehåller 70.000 poster, hade ett besök från uppdragsarkeologin år 2025. Endast ett fåtal informanter kunde ge exakta siffror där input och output kunde analyseras. Detta visar på ett behov av en noggrann granskning där föremålsarkivens innehåll, användning och nytta utreds (se nedan).

Föremålsarkiv besitter mycket stor forskningspotential, men resurserna saknas för att utnyttja den. Informanternas målsättningar inom den egna verksamheten speglar att viljan finns men att möjligheterna är få.

Svenska föremålsarkiv saknar resurser, tydliga riktlinjer och samarbetsförmåga

De resurser som efterfrågas av informanterna är i huvudsak medel, personal och mer tid till forskning. Bland uppdragsarkeologer önskar man sig fler möjligheter att interagera med föremålsarkiven. Bland museianställda önskar man fler möjligheter att förteckna, organisera och digitalisera sina arkiv. Nästan samtliga saknar medel och personal för att uppnå sina målsättningar. Några informanter kopplar denna allmänna resursbrist till marknadssystemet som uppdragsarkeologi idag styrs av, eftersom marknaden i sig är mycket liten och fördelad på ett stort antal aktörer.

Flera informanter, både arkeologer och museianställda, efterfrågar tydligare direktiv och riktlinjer av ansvariga beslutsfattare. Det gäller inte minst regelverk kring fyndöverlämning från arkeologer till mottagande museum, men även vilka föremål som ska prioriteras och av vilka skäl.

Slutligen uttrycker många informanter en önskan om bättre möjligheter att kommunicera och samarbeta med varandra. Äldre medverkande påtalade att arkeologer och museer tidigare hade ett närmare förhållande till varandra, både inom den egna branschen och sinsemellan, än idag. Här framstår marknadssystemet tydligt som en påverkande faktor till dagens tillstånd, eftersom samarbete går emot systemets ekonomiska incitament. Konkurrensen ökar avståndet mellan enskilda verksamheter. Både informanter och forskare efterlyser behovet av gemensam infrastruktur, såsom databaser för att öka tillgängligheten för användare av föremålsarkiven. Några förespråkar en nationell standard på utformning av nödvändig infrastruktur, andra separata men kompatibla system.

En nationell utredning av föremålsarkiv är nödvändig

Flera förslag existerar på hur ovanstående utmaningar kan lösas, från mindre metodologiska förändringar till större systemiska skiften. Peter Carelli förespråkar det senare med sin metod att studera, registrera och gallra arkeologiska föremål innan de lämnas till föremålsarkiven. Oavsett vilka lösningar som krävs för att stävja en svensk kurationskris måste man först få en klar bild av dagens situation och den exakta omfattningen av de problem som informanterna presenterat. Detta kan endast göras genom en noggrann nationell utredning där samtliga aktörer kopplade till arkeologiska föremålsarkiv är involverade. En sådan utredning har inte genomförts sedan marknadssystemet implementerades kring millennieskiftet. Flera forskare propagerar för nationella insatser eftersom enskilda verksamheter inte har möjligheten att förändra systemiska problem på egen hand.

En nationell utredning skulle kunna producera mer exakt kunskap över läget än vad denna studie varit kapabel till. Statistik över mängden arkeologiska föremål som tas tillvara och lämnas till föremålsarkiv, hur många föremål dessa arkiv förfogar över och hur de används samt av vem krävs för att få en överblick av dagsläget, liksom för att bygga upp ett underlag för att skapa förändring och förbättring.

Avslutande kommentarer

Detta arbete påbörjades som en okomplicerad önskan att utreda arkeologins förhållande till de samlingar som genereras av dess grävningar. Att studera dessa förhållanden utifrån ett arkivvetenskapligt perspektiv kändes som en intressant forskningsfråga. Att ifrågasätta dem var från början inte mitt mål. Men allt eftersom arbetet fortskred blev det alltmer uppenbart att arkeologiska föremålsarkiv, både i Sverige och omvärlden, befinner sig i en komplicerad och systemisk kris, trots - eller tack vare - de institutioner som byggts upp för att bevara och beskydda deras innehåll. Arbetsprocessen ändrades gradvis från en beskrivande till en ifrågasättande studie av en situation som inte är hållbar, och hur regelverk och institutionella traditioner hindrat eller bidragit till att situationen skapats. Inte minst forskningshistorien om den globala kurationskrisen, och Peter Carellis tankar om hur den kan motarbetas i Sverige, var avgörande för skiftet i studiens inriktning och frågeställningar.

En heltäckande analys, och en diskussion där konkreta lösningar kan presenteras, var inte möjligt att genomföra. Studien har endast kunna ge ett axplock av Sveriges arkeologiska föremålsarkiv, det arbete som utförs i dem och deras exakta relation med uppdragsarkeologer. Istället blev uppsatsen en inledande utredning av status quo samt mer erfarna forskares förslag kring vad som behöver göras för att förbättra den rådande situationen. Det bör dock noteras att samtliga uppdragsarkeologer som bidragit till detta arbete är medvetna om den situation som beskrivs, vilket kan ge en antydning om den nationella attityden inom branschen.

Min förhoppning är att uppsatsen kan bidra till en nationell diskussion kring föremålsarkivens framtid, kurationskrisens allvar och en grundläggande utredning av möjliga lösningar. Det är tydligt att det finns en enorm potential inom Sveriges arkeologiska arkiv vad gäller allmänbildning, forskning och kulturarbete. Bara verktygen att frigöra den saknas.

Referenslista

Litteratur

Ahrne, G., & Svensson, P. (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm, Liber.

Ahlberg, M. (2025). *Gräva där man står. Brukandet, samarbetet och relationerna mellan uppdragsarkeologiska organisationer och arkivverksamhet i Skåne län, Sverige*. Masteruppsats. Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

Allwood, C. M. & Erikson, M. G. (2022). *Grundläggande Vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Anderson, B. G. (2024). "Kindred contexts: archives, archaeology, and the concept of provenance". *Archival Science*, Vol. 24 (2024): pp. 761-781. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1007/s10502-024-09459-5> [hämtad 2026-02-12].

Cook, T. (2013). "Evidence, memory, identity, and community". *Archival Science*, Vol. 13 (2013): pp. 95-120. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1007/s10502-012-9180-7> [hämtad 2026-05-15].

Eriksson-Zetterquist, U. (2009). *Institutionell teori*. Liber.

Fagan, B. (1995). "Timelines: Archaeology's Dirty Secret." *Archaeology*, Vol. 48, No. 4: pp. 14–17.

Grönwall, R. (2017). "A New County Museum. The Museums and Contract Archaeology" *Current Swedish Archaeology*, Vol. 25, No. 1: pp. 45-49.

Holmquist, L & Wendt, A. (2018). *Spara eller slänga – gallring vid arkeologiska undersökningar 2018*. Stockholm, Institutionen för arkeologi och antikens kultur. Stockholms universitet. Tillgänglig: <http://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1381943&dswid=3714> [hämtad 2026-01-19].

Gustafsson, A., & Magnusson Staaf, B. (2002). *Rapport om rapporter*. Riksantikvarieämbetets förl.

Huvila, I. (2016). "If we just knew who should do it', or the social organization of the archiving of archaeology in Sweden". *Information Research*, Vol. 21, No. 2, pp. 1-33. Tillgänglig:
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1104372.pdf> [hämtad 2026-02-09].

Jansson, I. (2023). *Förflutenhet för alla?* Uppsala, Institutionen för ABM. Uppsala universitet. Tillgänglig:
<https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1748958/FULLTEXT01.pdf> [hämtad 2026-02-14].

Jönsson, L., Sahlin, K., & Persson, A. (2011). *Institution*. Liber.

Kersel, M. 2015. "Storage Wars: Solving the archaeological curation crisis?" *Journal of Eastern Mediterranean Archaeology and Heritage Studies*, Vol. 3, No. 1: pp. 42–54.

Lantz, A. (2007). *Intervjumetodik*. Studentlitteratur, cop.

Lindström, H. (2020). *Tag 'em and bag 'em - Gallring av arkeologiskt material i museers samlingar*. Kandidatuppsats. Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet.

Merriam, S. B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Nilsson, B. (övers). Studentlitteratur.

Nilsson, B. (2011). "Archaeology and the unstoppable excavation machine. A Swedish point of view". *Archaeological Dialogues*, Vol. 18, No. 1: pp. 26–29.

Regeringen (2000). *Regeringens skrivelse 1999/2000:65. Sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet, SESAM-projektet*. Regeringen, Kulturdepartementet. Tillgänglig:
<https://www.regeringen.se/contentassets/a800f44010d149acb1e3e58446a44a65/sysselsattningsatgarder-inom-kulturomradet-sesam-projektet> [hämtad 2026-02-22].

Riksantikvarieämbetet & Statens historiska museer (2015). *Utvecklad och mer effektiv hantering av fynd från arkeologiska undersökningar. Återrapporering av regeringsuppdrag*. Riksantikvarieämbetet.

Riksantikvarieämbetet (2024a). *Uppdragsarkeologi. Det uppdragsarkeologiska systemet. Vägledning för tillämpning av kulturmiljölagen*. Riksantikvarieämbetets förl.

Riksantikvarieämbetet (2024b). *Uppdragsarkeologi. Arkeologiskt fyndmaterial. Vägledning för tillämpning av kulturmiljölagen*. Riksantikvarieämbetets förl.

Riksantikvarieämbetet (2025). *Spectrum 5.1. Standard för samlingsförvaltning på museer*. Riksantikvarieämbetets förl.

Riksantikvarieämbetet (2026). *Överinseende. Processen för överlämning av arkeologiskt fyndmaterial*. Riksantikvarieämbetets förl.

Sahlin, M. (2018). *Att gallra eller inte gallra? En diskursanalytisk studie om gallring, värdefulla museiföremål och skräp*. Masteruppsats. Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

Smits, V. (2019). "Att skapa ett kulturarv". *Lnu Licentiate* No. 26, 2019. Linnaeus University Press.

Thompson, M. (2003). "Time's Square: Deriving Cultural Theory from Rubbish Theory." *Innovation*, Vol.16, No.4: pp. 319–330.

Voss, B. L. (2012). "Curation as research. A case study in orphaned and underreported archaeological collections". *Archaeological Dialogues*, Vol. 19, No. 2: pp. 145–169.

Årre, K. (2011). *ICOMs etiska regler*. ICOM.

Digitala källor

"Arkeologiska forskningsundersökningar" (Riksantikvarieämbetet 2026)
<https://www.raa.se/kulturarv/arkeologi-fornlamningar-och-fynd/arkeologi/arkeologiska-forskningsundersokningar/> (2026-05-02).

Kulturmiljölag (1988:950)
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/kulturmiljolag-1988950_sfs-1988-950/ (2026-03-31).

Museilag (2017:563)
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/museilag-2017563_sfs-2017-563/ (2026-04-07).

Opublicerade källor

Informant 1. Anonym anställd på kulturhistorisk förening (2026). Intervju. 2026-02-19. Inspelning och transkribering i författarens ägo.

Informant 2. Anonym anställd på uppdragsarkeologiskt bolag (2026). Intervju. 2026-02-19. Inspelning och transkribering i författarens ägo.

Informant 3. Anonym anställd på länsmuseum (2026). Intervju. 2026-02-24. Inspelning och transkribering i författarens ägo.

Informant 4. Anonym anställd på uppdragsarkeologisk stiftelse (2026). Intervju. 2026-03-02. Inspelning och transkribering i författarens ägo.

Informant 5. Anonym anställd på statlig myndighet för uppdragsarkeologi (2026). Frågeformulär. Mottaget 2026-03-02. Formulär i författarens ägo.

Informant 6. Anonym anställd på länsmuseum (2026). Frågeformulär. Mottaget 2026-03-02. Formulär i författarens ägo.

Informant 7. Anonym anställd på kommunalt/regionalt (2026). Frågeformulär. Mottaget 2026-02-27. Formulär i författarens ägo.

Informant 8. Anonym anställd på kommunalt/regionalt museum (2026). Frågeformulär. Mottaget 2026-02-18. Formulär i författarens ägo.

Informant 9 & 10. Anonyma anställda på länsmuseum (2026). Frågeformulär. Mottaget 2026-02-16. Formulär i författarens ägo.

Informant 11 & 12. Anonyma anställda på länsmuseum (2026). Frågeformulär. Mottaget 2026-03-16. Formulär i författarens ägo.

Informant 13. Anonym anställd på länsmuseum (2026). Frågeformulär. Mottaget 2026-03-16. Formulär i författarens ägo.

Carelli, P. (2026). Intervju. 2026-03-02. Inspelning och transkribering i författarens ägo.

Bilagor

1. Mejlutskick uppdragsarkeologer

Hej!

Jag heter Axel Hansen och är tidigare fältarkeolog; efter 10 års grävningar studerar jag masterprogrammet ABM (Arkivvetenskap, Biblioteks- och informationsvetenskap, Museologi) vid Lunds universitet. Jag håller nu på att skriva mitt examensarbete i form av en masteruppsats om svensk uppdragsarkeologis förhållande till museisamlingar. Min studie bygger på att i samarbete med ett antal uppdragsarkeologiska organisationer undersöker hur dessa hanterar frågor som dokumentering, organisationens samarbete med mottagande museum, dess utmaningar och möjligheter. Samarbetet inkluderar även museer med arkeologiska samlingar och genomförs antingen genom en intervju eller besvarande av ett frågeformulär. Tillfrågade organisationer kan välja vilket tillvägagångssätt som passar dem bäst.

Intervjun beräknas ta ungefär 45-60 minuter och med er tillåtelse vill jag gärna spela in den. Inspelningen kommer inte att spridas vidare och de som blir intervjuade inom ramen för uppsatsen kommer att anonymiseras. Deltagande i undersökningen är frivilligt och man har möjlighet att avbryta medverkan om man så önskar.

Formuläret innehåller samma frågor som intervjun och svaren kommer att behandlas under samma förutsättningar.

Genom att svara på detta mejl bekräftar ni att ni har tagit del av informationen och är intresserad av att medverka. I svaret kan ni också välja om ni vill bli intervjuad (och därmed ge ert samtycke) eller föredrar att svara på ett formulär.

Jag är mycket tacksam om ni har tid och möjlighet att delta! Med tanke på den kommande fältsäsongen 2026 (jag är väl medveten om hur stressigt det är på våren) skulle jag vilja genomföra intervjuerna under februari månad - allra senast första veckan i mars. Låt mig veta ifall detta är möjligt och vilket datum ni skulle föredra!

Vänliga hälsningar

Axel Hansen

E-post: axel.hansen87@outlook.com

Telefon: 0768-474652

Handledare: Docent Björn Magnusson Staaf

Avdelningen för kulturvetenskap, Box 192, 221 00 Lund

E-post: bjorn.magnusson_staaf@kultur.lu.se

Telefon: 046-222 30 76

2. Mejlutskick till mottagande museer

Hej!

Jag heter Axel Hansen och studerar på masterprogrammet ABM (Arkivvetenskap, Biblioteks- och informationsvetenskap, Museologi) vid Lunds universitet. Jag håller nu på att skriva mitt examensarbete i form av en masteruppsats om svensk uppdragsarkeologis förhållande till museisamlingar. Min studie bygger på att i samarbete med ett antal uppdragsarkeologiska organisationer samt museer som tillhandahar arkeologiskt material undersöker hur frågor som dokumentering, samarbete mellan arkeologer och mottagande museum samt dess utmaningar och möjligheter hanteras. Samarbetet genomförs genom ett frågeformulär som jag undrar ifall ni vill fylla i. Svaren kommer inte att spridas vidare och de som medverkar i projektet kommer att anonymiseras. Deltagande i undersökningen är frivilligt och man har möjlighet att avbryta medverkan om man så önskar.

Genom att svara på detta mejl bekräftar ni att ni har tagit del av informationen och är intresserad av att medverka.

Jag är mycket tacksam om ni har tid och möjlighet att delta! Så långt det går vill jag gärna genomföra undersökningen under februari månad - allra senast första veckan i mars. Låt mig veta ifall detta är möjligt!

Vänliga hälsningar

Axel Hansen

E-post: axel.hansen87@outlook.com

Telefon: 0768-474652

Handledare: Docent Björn Magnusson Staaf

Avdelningen för kulturvetenskap, Box 192, 221 00 Lund

E-post: bjorn.magnusson_staaf@kultur.lu.se

Telefon: 046-222 30 76

3. Frågeformulär till uppdragsarkeologer

Frågeformulär

till Axel Hansens examensarbete

Introduktion:

Detta formulärs syfte är att utreda de förhållanden uppdragsarkeologiska institutioner har till föremålsarkiv och om möjligt utforska möjligheter att använda materialet. Syftet med examensarbetet är att bidra med kunskap om förhållandet mellan uppdragsarkeologi och museisamlingar, dess utmaningar och möjligheter.

Detta formulär är till för representanter för organisationer som praktiserar uppdragsarkeologi, vilka besvarar frågorna utifrån sin yrkesroll och erfarenhet i branschen. Ingen fråga är obligatorisk att besvara. Både informanter och arbetsplatser behandlas under pseudonym.

I: Den egna organisationen

- o Vad är verksamhetens mål? Huvudsakliga åtaganden?
- o Vilka är, i din erfarenhet, [verksamhetens] styrkor och svagheter?

II: Förhållandet till museisamlingar/föremålsarkiv

- o Hur använder sig [verksamheten] av fyndhantering? Hur överlämnas arkeologiskt material, till vem och hur fungerar det?
- o Existerar policydokument kring fyndhantering?
- o Hur dokumenteras processen? Hur dokumenteras föremålen?
- o Vilken betydelse har museisamlingars föremål för verksamheten? Har betydelsen förändrats över tid? Av vilka anledningar?
- o Hur använder man sig av tidigare uppgrävt material/museimaterial i förhållande till det uppdragsarkeologiska arbetet?
- o Studerar man tidigare funna föremål i samband med nya projekt (ex anbudsförfarande, utrednings- och förundersökningsplaner)?
- o Arbetar [verksamheten] med andra institutioner (ex. andra uppdragsarkeologer, mottagande museer, myndigheter, universitet etc.) som påverkar förhållandet med samlingar? Hur ser dessa i så fall ut?

III: Utmaningar och möjligheter

- o Vilka är utmaningarna mellan [verksamhetens] policy/målsättningar och den vardagliga praktiken?
- o Finns likheter och skillnader mellan [verksamheten] och dina tidigare arbetsplatser?
- o Har [verksamheten] någon vision kring förhållandet till samlingar?
  - § Hur ser denna eller dessa ut?
  - § Existerar någon plan för att göra verklighet av dem?
  - § Vilka hinder existerar?
- o Vilka möjligheter har [verksamheten] att utveckla sitt förhållande utifrån sina förutsättningar? Har några diskuterats inom organisationen?

4. Frågeformulär till mottagande museer

Frågeformulär

till Axel Hansens examensarbete

Introduktion:

Detta formulärs syfte är att utreda de förhållanden uppdragsarkeologiska institutioner har till föremålsarkiv och om möjligt utforska möjligheter att använda materialet. Syftet med examensarbetet är att bidra med kunskap om förhållandet mellan uppdragsarkeologi och museisamlingar, dess utmaningar och möjligheter.

Detta formulär är till för representanter för organisationer som hanterar arkeologiska samlingar, vilka besvarar frågorna utifrån sin yrkesroll och erfarenhet i branschen. Ingen fråga är obligatorisk att besvara. Både informanter och arbetsplatser behandlas under pseudonym.

I: Den egna organisationen

- Vad är verksamhetens mål? Huvudsakliga åtaganden?
- Vilka är, i din erfarenhet, [verksamhetens] styrkor och svagheter?
- Vilken historia har de arkeologiska samlingarna?
- Vilket är deras nuvarande tillstånd?

II: Dokumentation

- Hur dokumenteras föremål?
- Hur hanteras dokumentationen?
- Hur många föremål hanterar museet i dagsläget?

III: Samlingarnas användning

- Hur många föremål i samlingarna används?
- Hur många brukare begär ut material från uppdragsarkeologiska undersökningar?
  - Hur många av dessa brukare är forskare?
  - Hur många är uppdragsarkeologer?
- Existerar statistik (ex. årsrapporter)?